

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra školní a sociální pedagogiky

**VÝUKA DRUHÉHO JAZYKA U DĚTÍ V RANÉM VĚKU
TEACHING A SECOND LANGUAGE IN EARLY CHILDHOOD**

Bakalářská práce

PETRA MATĚJKOVÁ

Specializace v pedagogice: francouzský jazyk-pedagogika

Prezenční studium

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Lautnerová

PRAHA 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Daniely Lautnerové.

V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 31. 3. 2010

.....
Petra Matějková

Touto cestou bych chtěla velice poděkovat PhDr. Daniele Lautnerové za konzultace, metodickou pomoc a odborné vedení při vytváření této bakalářské práce.

Cíl práce

Cílem teoretické části mé práce je poskytnout základní vhled do problematiky výuky druhého jazyka v raném věku a také objasnit pojem bilingvismus, který je s danou tematikou velmi úzce spojen. Vytyčením terminologie spojené s oběma pojmy a na základě poznatků získaných v teoretické části přistoupím k výzkumu, v němž se pokusím objasnit skutečný průběh bilingvní výchovy a popsat, jakým způsobem bilingvismus zasahuje do života rodiny.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

1	Obsah	
2	ÚVOD.....	8
3	OBJASNĚNÍ POJMŮ	10
4	DÍTĚ A JAZYK.....	12
4.1	Na počátku bylo slovo	12
4.2	Jak se dítě učí jazyk?.....	12
4.3	Stručný vývoj řeči	14
5	DÍTĚ A „CIZÍ“ JAZYK	17
5.1	Kdy začít s výukou cizího jazyka?.....	21
5.1.1	Věk (ne)rozhoduje.....	21
5.1.2	Mateřský jazyk – motor nebo brzda?.....	23
5.1.3	Motivace je vnitřní elán (Denis Waitley)	24
6	BILINGVISMUS	27
6.1	Co je to bilingvismus?.....	28
6.2	Klasifikace bilingvismu.....	32
6.2.1	Bilingvismus přirozený - umělý.....	32
6.2.2	Bilingvismus simultánní - sekvenční	32
6.2.3	Bilingvismus s dominancí jednoho z jazyků - bilingvismus vyvážený	33
6.2.4	Bilingvismus kolektivní - individuální.....	33
6.2.5	Bilingvismus jako prostředek - jako cíl.....	34
6.3	Bilingvismus včera a dnes	35
6.3.1	Období negativních efektů.....	35
6.3.2	Období neutrálních efektů	36
6.3.3	Období pozitivních efektů	36
6.4	Bilingvismus, záležitost elity?	37
7	BILINGVNÍ VÝCHOVA.....	38
7.1	Strategie bilingvní výchovy	38
7.1.1	Grammontovo pravidlo, aneb „jeden člověk, jeden jazyk“	38
7.1.2	Na místě záleží.....	39
7.1.3	První jeden, potom druhý	39

7.1.4	Střídání obou jazyků od narození	40
7.1.5	Jiný čas, jiný jazyk	40
7.2	Bilingvismus jako možná příčina řady negativních jevů	41
7.2.1	Dítě je přetěžováno	41
7.2.2	Dítě se pořádně nenaučí ani jeden jazyk	41
7.2.3	Dítě není schopno od sebe jazyky oddělit	42
7.2.4	Bilingvismus způsobuje poruchy učení.....	43
7.3	Bilingvismus - pro a proti.....	44
7.3.1	Výhody	44
7.3.2	Nevýhody.....	46
8	BILINGVNÍ VÝCHOVA V PRAXI	48
8.1	Vymezení cíle výzkumu, použité metody, výzkumná tvrzení.....	48
8.2	Případové studie	51
8.3	Společné znaky a závěrečné shrnutí.....	64
9	ZÁVĚR.....	68
10	LITERATURA.....	69

2 ÚVOD

Výuka jazyků je v současné době velmi probírané téma. Dnešní společnost lidem nabízí stále více možností vycestovat do zahraničí, ať už za prací či za studiem a v důsledku toho stoupá počet mezinárodních manželství. Troufám si říci, že většina z takových párů bude zvažovat možnost bilingvní výchovy. Přibývá ale také počet monolingvních rodin, které již po narození potomků přemýšlí o jejich budoucnosti. Ta je spojována především s nutností ovládat cizí jazyk. Možnosti zahájení výuky cizí řeči již v předškolním věku jsou velké, můžeme to pozorovat na množství jazykových mateřských škol, jejichž číslo v současné době narůstá. Proto si řada rodin pokládá otázku: Je vhodné začínat s cizím jazykem již v útlém věku? Ačkoli ještě nejsem rodič, tuto otázku si pokládám také. Především proto, že jako většina rodičů i já budu chtít svým dětem předat co nejvíce zkušeností a tím jim v životě co nejvíce pomoci. Jelikož studuji francouzský jazyk, často jsem přemýšlela nad tím, zda by nebylo vhodné seznámit s ním děti co nejpřirozenější cestou a tím jim budoucí studium tohoto i ostatních jazyků usnadnit. Samozřejmě mě ale napadlo mnoho otázek, které toto rozhodnutí zpochybňovaly. Vypracováním mé práce jsem na mnohé z nich našla odpověď. Proto doufám, že by tento spis mohl posloužit jako zdroj informací pro ty, kteří nad bilingvní výchovou přemýšlejí stejně jako já.

Problematika výuky druhého jazyka v raném věku mě však zajímá také z pohledu budoucího pedagoga. V současné době přibývá počet smíšených manželství a tím pádem také bilingvních dětí. To, že pedagog narazí ve své třídě na dvojjazyčně vychovávané dítě, tedy není nic neobvyklého. S touto skutečností však na povrch vyplývá mnoho otázek, které si učitel zajímající se o svou profesi jistě pokládá. Jak k takovým žákům přistupovat? Jak hodnotit projev a znalosti dítěte, když výuka může probíhat v jeho slabším jazyce? Podaří se mi zapojit tohoto žáka do kolektivu třídy tak, aby se nestal terčem narážek a posměchu? Jak bude probíhat spolupráce s rodiči, kteří nemusí umět oficiální jazyk naší země? Co když se takové dítě bude například při výuce cizího jazyka nudit, jelikož učební látku již dávno zvládlo? Tyto a mnohé další otázky za sebou skrývají vlastně jediný problém – individuální přístup. V knihách o něm často čteme, slyšíme o něm na mnohých přednáškách. Otázkou však zůstává, do jaké míry je tento přístup uskutečňován v praxi. Proto by má práce mohla poskytnout zajímavé

informace také pedagogům. Ať už učitelům cizích jazyků nebo všem ostatním, kteří přijímají fakt, že se s bilingvním dítětem mohou při své praxi setkat.

Úvodem mé práce se věnuji především významu a postavení řeči v životě dítěte a stručně popisuji její vývoj. Následně uvádím důvody, pro které by mohl být právě raný věk považován za rozhodující období, pojednávám o rozdílech, kterými se liší způsob osvojování jazyka dětí a učení se jazyku dospělých.

Věk hraje podle odborníků ve výuce jazyka významnou roli. Proto si v mé práci pokládám otázku, kdy je vhodné s výukou cizí řeči začít. Odpověď se snažím nalézt porovnáním názorů některých odborníků. Faktorů ovlivňujících proces osvojování a učení se jazyku je ovšem mnohem více, a tak se zabývám i dalšími z nich.

V následující části mé práce se již dostávám k problematice bilingvismu. Termínu, jehož vymezení není zcela jednoznačné. Jelikož je problematika bilingvismu velice obsáhlá a lze na ni pohlížet z mnoha směrů, snažím se uvedením definic a vymezením klasifikace bilingvismu alespoň nakročit k bližšímu pochopení tohoto pojmu. Pokračuji stručnou historií a následně upozorňuji na skutečnosti, které s sebou bilingvní výchova přináší. O jejích pozitivních i negativních vlivech na osobnost dítěte se polemizuje již dlouho. Ve své práci se tedy snažím tato fakta objektivně zvážit.

V praktické části mé práce se snažím zjistit, s jakými problémy se setkávají rodiny, vychovávající děti dvojjazyčně, a jestli se shodují s mými teoretickými poznatky. Dále se pokusím odpovědět na otázku, jakým způsobem bilingvismus zasahuje do života rodiny a především jaký je pohled rodičů (popřípadě dětí) na bilingvní výchovu. Závěrem praktické části se pokusím potvrdit nebo vyvrátit následující tvrzení.

- Znalost osvojovaných jazyků není vyrovnaná - jeden z nich je vždy dominantní.
- Bilingvní výchovu pozitivně ovlivňuje stanovení jasných pravidel.
- Bilingvní dítě si neuvědomuje, že mluví dvěma odlišnými jazyky.
- Bilingvismus má pozitivní vliv na učení se jiným jazykům.

3 OBJASNĚNÍ POJMŮ

Pro lepší porozumění a snazší orientaci v jednotlivých kapitolách je nezbytné objasnit hned v úvodu několik důležitých pojmů, které se na následujících stránkách objeví.

Raný věk – Chápáno jako vývojové období dítěte od narození do šesti let.

Předškolní věk – Vývojové období dítěte, které začíná dovršením třetího roku života a trvá až do zahájení povinné školní docházky, tedy zpravidla do věku šesti let.

Řeč – „*Je soubor pohybů, jimiž vznikají zvuky určité povahy, kterým říkáme hlásky nebo slova...je pohyb výhradně nacvičený, řízený hybnými vzorci.*“ (Laufberger, 1947)

Jazyk – Systém smluvených znaků, jehož prostřednictvím dochází k realizaci sociální komunikace.

Mateřský jazyk – „*Jazyk příslušníků určitého etnického společenství, který si osvojují děti hlavně prostřednictvím verbální komunikace s rodiči, vrstevníky aj.*“ (Průcha, 2003, s. 118)

Druhý jazyk – „*Jazyk, který je používán souběžně s jiným jazykem na téže teritoriu.*“ (Průcha, 2003, s. 51)

Cizí jazyk – „*Jazyk odlišný od mateřského jazyka příslušníků určitého jazykového společenství. Nutno terminologicky odlišovat od druhého jazyka.*“ (Průcha, 2003, s. 31)

Dominantní jazyk - Ten z jazyků, který jedinec ovládá na vyšší úrovni.

Vývoj řeči – „*Součástí mentálního vývoje dítěte a podmínka jeho vzdělávání. Probíhá od prvních dnů života dítěte prostřednictvím komunikace s dospělými a vrstevníky...*“ (Průcha, 2003, s. 289)

Motivace – souhrn vnitřních i vnějších faktorů, které vzbuzují, zaměřují a řídí lidské jednání i jeho průběh.

Výchova – „*Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“ (Průcha, 2003, s. 277)

Institucionální výchova - „*Výchova v oficiální společenské instituci - škole, školském zařízení.*“ (Průcha, 2003, s. 86)

Výuka – „*Druh lidské činnosti spočívající v interakci učitele a žáků, jejímž základem je záměrné působení na žáky ta, aby u nich docházelo k učení.*“ (Průcha, 2003, s. 288)

Osvojování jazyka – „*Probíhá spontánně od nejranějšího věku dítěte prostřednictvím komunikace s rodiči, vrstevníky aj.*“ (Průcha, 2003, s. 150)

Učení – „Učení je získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života. Naučené je opakem vrozeného.“ (Průcha, 2003, s. 259)

Metoda výchovy - „Záměrné a systematické způsoby, postupy a prostředky, které směřují k výchovnému cíli.“ (Průcha, 2003, s. 122)

Vyučovací metoda – „Postup, cesta, způsob vyučování. Charakterizuje činnost učitele vedoucí žáka k dosažení stanovených vzdělávacích cílů.“ (Průcha, 2003, s. 287)

Monolingvismus – Jedná se o schopnost jedince používat jen jeden jazyk.

Primární vzdělávání - V České republice se jedná o takový druh vzdělávání, který se realizuje zpravidla na 1. stupni základní školy.

Identita – Neboli totožnost. Jedná se o způsob, kterým jedinec vnímá místo, smysl a význam své existence. (Průcha, 2003)

Trivium – „Tři základní znalosti (čtení, psaní, počítání), jež si žáci mají osvojit.“ (Petráčková aj., 1998, s. 782)

4 DÍTĚ A JAZYK

„Pouze jazyk umožňuje myšlení a pouze prostřednictvím myšlení je možná lidskost.“

T. A. Harris

4.1 Na počátku bylo slovo

Řeč je schopnost, kterou disponuje pouze člověk. V poslední době se samozřejmě dozvídáme o tom, že jsou možná schopni naučit se ji také některá zvířata, ale tento poznatek je pro nás nyní nepodstatný. Zůstaňme tedy u názoru, že člověk je jediný tvor na zemi, který je schopen dorozumívat se prostřednictvím řeči. Řeč je pro vývoj člověka velmi důležitá, skrze ni získává, přijímá a vysílá nové informace, je schopen dorozumět se s ostatními lidmi, vyjádřit své názory, postoje či pocity. To, jak se člověk vyjadřuje, nám o něm mnoho prozradí. Proto se na řeč a její plynulý vývoj dbá již od dětství.

Aby byl člověk schopen vnímat a produkovat řeč, je zapotřebí, aby měl v pořádku sluchové ústrojí, pro produkování řeči je potom důležitá správná činnost mluvidel. Zrakové ústrojí v tomto případě není tak důležité, jako sluchové, ale jeho funkce není zcela zanedbatelná. Usnadňuje totiž vnímání mluveného slova odezíráním. Prostředí je významným činitelem ve vývoji řeči. Proto jedinci, kteří mají komunikaci s ním ztíženou nějakou tělesnou vadou, se ji učí mnohem hůře a mnohdy se ji nedokážou naučit vůbec. Ale ani oni nejsou odkázáni na život bez možnosti dorozumění se, například díky znakové řeči. (Vyštejn, 1995)

4.2 Jak se dítě učí jazyk?

Nyní se dostáváme k zásadní otázce: Jak se dítě učí mluvit? Řeč sama o sobě není dědičná, ale zdravý člověk má k jejímu naučení veškeré předpoklady. Dítě je ihned po narození vystaveno obrovskému tlaku. Z poměrně klidného prostředí matčina břicha se najednou ocitá ve světě plném světla a hluku a na to vše si musí postupně zvyknout. Velkým úkolem, který musí dítě zvládnout je také naučit se jazyk. Autorka knihy *Chyba a učení cizím jazykům*, Korčáková (s. 8), ve své knize píše: *„Staré přísloví říká. Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem. Co všechno se skrývá pod pojmem „umět jazyk“? Jeden jazyk (ten první, označovaný také jako mateřský) dostáváme od přírody tzv. do vínku téměř zadarmo, dalším jazykům se většinou více či méně v potu tváře musíme*

„Pouze jazyk umožňuje myšlení a pouze prostřednictvím myšlení je možná lidskost.“

učit...“.¹ Ve své podstatě má autorka pravdu, vypadá to, jako bychom se náš mateřský jazyk ani nemuseli učit, avšak stejně, jako se dítě učí například chodit, učí se také mluvit. Veškerý proces však probíhá velmi nenásilnou formou, a tak si ho ani neuvědomujeme. Proto je většina populace přesvědčena o tom, že s jazykem by se dítě mělo seznámit co nejdříve. Ovšem odborníci mají rozporuplné názory. K jejich bližšímu objasnění se dostaneme v jedné z následujících kapitol.

¹ KORČÁKOVÁ, J.: *Chyba a učení cizím jazykům*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-

„Pouze jazyk umožňuje myšlení a pouze prostřednictvím myšlení je možná lidskost.“

4.3 Stručný vývoj řeči

Vývoj řeči je rozdělen do několika stádií, o jejichž průběhu se můžeme informovat v mnoha knihách. Cílem mé práce ale není popisovat pouze řeč a její vývoj, proto se o této problematice zmíním jen ve stručnosti.

Samotný proces začíná vlastně ihned po narození, kdy se s námi dítě dorozumívá pouze křikem, pláčem či broukáním. Jelikož je v tomto období vnímavost dítěte ještě málo vyvinutá, prvotní zvukové projevy s sebou nenesou vlastně žádný význam. Jedná se o reflexní činnost, směřující k budoucímu používání hlasu. Od šestého týdne dítě začíná odlišovat, co je mu příjemné a co ne a snaží se to sdělit svému okolí. Když není něco v pořádku, vyjadřuje to pláčem s tvrdým hlasovým začátkem, který vzniká zvýšeným napětím svalstva při bolesti či nepříjemných pocitech. (Ohnesorg, 1976)

Od tří až čtyř měsíců děti začínají oplácet úsměvy rodičů svými a následuje vlna žvatlání, mumlání a brumlání, kterou děti zahajují interakci. Vlastně nám to přijde naprosto přirozené, a tak si tento fakt možná ani neuvědomujeme. Přesto se jedná o fázi, která je ve vývoji řeči dítěte velmi důležitá. Dítě se totiž učí používat svůj hlasový aparát, zkouší, co vše se mu podaří vyslovit. Postupem času hlásky omezí na ty, které rodič bude podporovat a dítě je tedy začne upřednostňovat na úkor jiných. Velmi brzy na to začnou mít miminka zájem něco ukázat či říci. Prozatím jim k tomu stačí jedno slovo, ale rodičům dělá často problémy pochopit, co dítě přesně mělo na mysli, a tak danou informaci rozvíjejí a upřesňují. To je pro dítě velmi důležitá zpětná vazba. Začíná si tak osvojovat nové výrazy spojené s danou situací. Zajímavý popis procesu osvojování mateřského jazyka nalezneme opět v knize Korčákové (s. 13): *„V případě prvotního nabývání dovedností mateřského jazyka mluvíme o jeho osvojování. Osvojování mateřského jazyka se vyznačuje tím, že dospělé osoby, zpravidla rodiče, vystupují současně uvědoměle i neuvědoměle jako zprostředkovatelé jazyka a jazykový model pro dítě. Přenášejí pozornost dítěte na věci, které pojmenovávají a snaží se spojit zájem dítěte o tyto předměty pomocí jazykových prostředků... Výběr lexika se snaží omezit s ohledem na věk dítěte, v jejich syntakticky jednoduchých, krátkých větách se obvykle nevyskytují abstrakta, převažují však imperativy a otázky... Dítě se seznamuje s gestikou a mimikou svého okolí včetně sociálního a situačního kontextu ještě před*

„Pouze jazyk umožňuje myšlení a pouze prostřednictvím myšlení je možná lidskost.“

*vlastním mluvením. Samotné pokusy dítěte mluvit jsou přijímány i s chybami a odměňovány, což úsilí dítěte mluvit dále posiluje“.*²

Děti skrze jazyk poznávají svět, který je obklopuje. Jednotlivé výrazy si nedokážou ihned spojit s konkrétními předměty, je to pro ně zkrátka pojem. Až se s daným slovem budou setkávat častěji a v různých podobách, zařadí si ho do určité kategorie a pak poznají například pejska živého, i toho na obrázku v knížce.

Jsou známy případy dětí, které dlouho nemluvily, a najednou k překvapení svých rodičů začaly povídat plynule a bez gramatických chyb. Často se v této spojitosti uvádí příklad génia Alberta Einsteina, který začal mluvit mnohem později, než ostatní děti. I kdybychom tedy posuzovali jeho vývoj řeči jako opožděný, na Einsteinově intelektu se to nijak negativně neprojevalo. Je tedy patrné, že každé dítě se učí řeč jiným tempem. Především chlapci začínají mluvit ještě o něco později než dívky. Je ale jasné, že pokud se dítě pohybuje v prostředí, které mu nabízí mnoho podnětů, může to vývoj řeči pozitivně ovlivnit. Pokud i tak dítě nezačne povídat do třetího roku svého života, měli bychom se poradit s odborníky.

Asi nejdůležitějším elementem ve vývoji dětské řeči je rodič a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Toto prostředí by mělo být rozmanité a pestré, aby poskytovalo široké množství podkladů pro přemýšlení. Rodič by měl zvědavosti dítěte náležitě využívat, věci mu vysvětlovat a především v něm vzbuzovat zájem o to, dozvědět se víc. I když otázky typu „A proč?“, které se začínají vyskytovat zpravidla po třetím roce života, nám mohou být v některých situacích nepříjemné, neměli bychom je ignorovat. Je pravda, že dítě netouží tolik po konkrétní odpovědi jako po samotném aktu řeči. Snaží se s námi jednoduše navázat kontakt, a tak často pokládá dotazy, na které již samo zná odpověď. Pokud s ním komunikaci ani tehdy nepřerušíme, dítě bude spokojené a možná se tak vyhneme přivalům dalších „Proč?“. Pokud se rozhodneme tyto otázky ignorovat nebo za ně dítě napomínat, riskujeme, že se jeho zájem o komunikaci vytratí.

Proces osvojování mateřského jazyka zahrnuje tři aspekty (Korčáková, 2005, s. 14):

-učení se jazyka samotného

² Původní zdroj: GRAF, P.; TELLMANN, H. *Vom früheren Fremdsprachenlernen zum Lernen in zwei Sprachen. Schulen auf dem Weg nach Europa*, Frankfurtam Main : Lang, 1997, 281 s. ISBN 3-613-31237-7, překlad Korčáková, J.

„Pouze jazyk umožňuje myšlení a pouze prostřednictvím myšlení je možná lidskost.“

- učení se prostřednictvím jazyka

- učení se o jazyku

V některých případech dochází k tomu, že si dítě osvojuje dva jazyky současně. Tento jev se nazývá bilingvismus. Blíže se mu budeme věnovat v jedné z následujících kapitol.

5 DÍTĚ A „CIZÍ“ JAZYK

"Nemluvnata a malé děti mají již od narození neuvěřitelnou schopnost učit se a jedinečné vybavení na to osvojit si základní stavební kameny jednoho či více jazyků."

A. Benasichová³

Děti jsou velice chytré a zvědavé, mají zájem proniknout do světa dospělých a vzhlížejí k nim. Obrovská fantazie, kreativita, přirozenost, spontánnost, ale zároveň neznalost a naivita dětí mohou být rozhodujícími vlastnostmi, díky kterým by raný věk mohl být tím nejvhodnějším obdobím pro výuku cizího jazyka.

Novorozenec má schopnost naučit se jakýkoli jazyk na světě. Kdyby například někdo adoptoval francouzské miminko a od narození by na něj mluvil německy, toto dítě bude v budoucnu považovat němčinu za svůj mateřský jazyk. Dokonce, kdyby na dítě v prvních letech života mluvili rodiče například francouzsky a až později by přešly na jazyk německý a francouzštinu dále nerozvíjeli, dá se očekávat, že dítě bude mluvit německy. Z tohoto faktu vyplývá, že dítě se nerodí s předem danými dispozicemi pro ten nebo onen jazyk. Dítě anglických rodičů nedědí schopnost mluvit tímto jazykem. Dítě se zkrátka rodí jako univerzální lingvista a jedinec, který je připraven vstřebat cokoli mu jeho prostředí nabídne. Ano, prostředí je jedním z nejdůležitějších činitelů, jde-li o jazykovou výchovu dítěte. To už jsme zmínili na začátku. Pokud se tedy dítě pohybuje v takovém prostředí, ve kterém se mluví pouze jedním jazykem, v průběhu několika málo let přirozená schopnost naučit se jakýkoli jazyk nenávratně mizí. Jak k tomu dochází? (Lásková, 2007)

Jak jsme již řekli, v období kolem třetího měsíce života se dítě učí používat svůj hlasový aparát a zkouší, co vše mu dovolí. Navíc také sluch hraje při učení se cizímu jazyku velmi důležitou roli. Sluchem vnímáme rytmus, melodii vět, přízvuky, plynulost projevu. Vše to, co nám činí veliké potíže, chceme-li se nějaký jazyk naučit v budoucnu. Dítě všechny tyto elementy vnímá naprosto přirozeně. Ještě v šestém měsíci je stále univerzálním posluchačem. Ale schopnost poznávat cizí zvuky ztrácí již od desátého měsíce. V podstatě filtruje ty, které ve svém okolí neslyší. Tedy dítě, které

³ Dr. April Benasichová, ředitelka Laboratoře pro studium raného období dítěte v Centru pro molekulární a behaviorální vědu o nervovém systému na Rutgers University.

Dostupné /on line/ na <http://www.znakovani.cz/anglictina-pro-nejmensi/>

zdvojuje slabiky (baba, mama atd.) je již naladěno na svou mateřštinu, a proto od této chvíle postupně ztrácí vrozenou schopnost naučit se jakémukoli cizímu jazyku. Je-li však předškolák vystaven pravidelnému setkávání s cizím jazykem, dokáže rozvinout nové neuronové sítě v mozku a reaktivovat staré. Během této doby si ukládá cizí jazyk ve stále stejné části mozku právě tam, kde má uloženou mateřštinu. *Tuto vnímavost k cizím jazykům si dítě uchová do svých pěti let.*⁴ Většina dětí se však s cizím jazykem seznámí až na základní škole (nejčastěji ve třetí třídě, tedy cca v 9 letech). Toto se bere jako fakt a dítě je před něj postaveno většinou bez vysvětlení. Maximálně si může vybrat, jaký jazyk by se chtělo začít učit. Může se stát, že tento žák vůbec necítí potřebu se nějaký cizí jazyk učit, když zatím nemá příležitost ho ve svém životě využít. To mu ale lze vysvětlit a zájem v něm probudit. V devíti letech však dítě již plně proniklo do jazykové struktury své mateřštiny a nenávratně ztrácí vrozenou vnímavost k cizím jazykům. Proto může mít s jejich učením značné problémy. Z toho všeho vyplývá, že by raný věk mohl být pro výuku jazyka nejvhodnějším obdobím. Nyní se dostáváme k odpovědi na otázku, jak se dítě vlastně cizí jazyk učí. Hezké a stručné vysvětlení nalezneme v knize M. Láskové (2007, s. 22), kde zmiňuje následující body:

JAK SE DĚTI UČÍ CIZÍ JAZYK?

- Odezíráním, nasloucháním
- Napodobováním a užíváním jazyka v kontextu
- Hraním si se slovy a zvuky
- Zkoušením nových věcí „jen tak“
- Zpíváním, učením se říkanek a jazykových hříček
- Akceptováním instrukcí a spoluprací s dospělým
- Nadšením pro cokoliv
- Procvičováním, opakováním za pomoci gest a mimiky
- Zapojením do her
- Experimentováním s významy slov, intonací i s mluvidly
- Používáním intuice

⁴ LÁSKOVÁ, M. *Angličtina pro předškoláky*, Praha : Národní ústav odborného vzdělávání, 2007, s. 23

Dále autorka uvádí, že je však důležité, aby zkušenosti dítěte s jazykem byly vždy jedinečné, hodnotné, emocionálně nabitě, zapamatovatelné a příjemné. Dítě by mělo mít z používání jazyka radost a my bychom ho neměli nadbytečně opravovat. Pro srovnání také uvádí, jak se cizí jazyk učí dospělý člověk.

JAK SE UČÍ CIZÍ JAZYK DOSPĚLÍ?

- Učí se jinak, než jak se naučili jazyk mateřský
- Vycházejí z pochopení specifických mluvnických pravidel
- Rozumí abstraktním lingvistickým pojmům a vyžadují je
- Konstruuji věty aplikováním mluvnického pravidla při vhodné situaci
- Překládají si (nanečisto v hlavě)
- Zbrzdíují plynulý tok řeči hledáním přesných výrazů
- Obávají se chyb
- Nejsou ochotni experimentovat
- Těžce se odnaučují zlovyky
- Bojí se, že selžou
- „Dřou slovíčka“
- Nechtějí si hrát

Hned první věta nám prozrazuje, co je kámen úrazu. Dospělí se učí cizí jazyk JINAK, než jak se naučil jazyk mateřský. Dítě poznává svět prostřednictvím jazyka. Naproti tomu dospělý člověk se snaží zasadit cizí jazyk do systému, který již má vybudovaný a pokouší se v něm vyjádřit vlastní vidění světa. Překážkou mu je však strach z neúspěchu, neochota hrát si a částečně i pravidla, kterých se příliš striktně drží a každá výjimka v gramatice mu zborťí jeho vytvořenou představu o daném jazyce. Proto je pro dospělé jedince často učení se cizí řeči mnohem náročnější a méně přirozené. Ovšem není nemožné. I dospělí lidé mají totiž oproti dětem některé výhody, které mohou pozitivně ovlivnit jejich snažení naučit se cizímu jazyku. Vogel ⁵ tyto výhody spojuje s pojmem kognitivní zralost. (Korčáková, 2005) Kognitivní zralost Vogel chápe jako vliv předešlých genetických efektů, předchozích zkušeností a učení, které ovlivňují

⁵ Původní zdroj: VOGEL, K. *Lernersprache. Linguistische und psycholinguistische Grundfragen zu ihrer Erforschung*, Tübingen: Narr, 1990, ISBN 3-8288-4192-8, překlad Korčáková, J.

strukturování a růst kognitivních schopností člověka. Schopnost zpracování a následného uchování informací se v průběhu života, především díky věku a zkušenostem, mění. Jako některé z výhod dospělého člověka oproti dítěti uvádí Vogel například větší kapacitu paměti, vyvinutější schopnost konverzace a asociace, větší kontrolu při řečové percepci i produkci, lepší využití znalostí mateřského jazyka, vyšší úroveň abstraktního myšlení, větší schopnost dedukce apod.

Některé z výše jmenovaných dovedností dospělého člověka mohou být opravdu výhodou při učení se cizímu jazyku. Není ale jisté, je-li tomu tak u všech. Například schopnost větší kontroly při řečovém projevu by mohla být zároveň nevýhodou. Člověk, který si dává stále pozor na dokonalé gramatické struktury a správnost jeho projevu, tím může být velice omezen. Z vlastní zkušenosti vím, že dospělí mají problém opustit původní formu věty, tu, kterou již měli v mysli připravenou pro překlad, a pokud si nejsou jisti její správnou gramatickou stavbou, raději ji ani neřeknou. Naopak větší schopnost dedukce pro ně může být opravdu výhodou, především jedná-li se o pochopení gramatických pravidel. Na základě předešlých zkušeností si dospělí mohou odvodit nová pravidla, která by mohli uplatnit pro další gramatické jevy. Otázkou je však, jestli dítě vůbec potřebuje znát teorii gramatického systému jazyka, který se učí. Vzpomeňme si, jak jsme se my učili náš mateřský jazyk.

5.1 Kdy začít s výukou cizího jazyka?

Ze všech těchto informací vyplývá na povrch další otázka. Kdy tedy začít s výukou cizího jazyka? Jak se říká, co člověk, to názor. Ať se lidé baví o jakékoli problematice, vždy se jejich názory více či méně liší. Proto nikoho nepřekvapí, že ani na otázku, kdy začít s výukou cizího jazyka, nenajdeme jednoznačné odpovědi. Jedni odborníci tvrdí, čím dříve, tím lépe. Druzí, že je třeba mít na co navázat, jinými slovy, je třeba první zvládnout svůj mateřský jazyk. Podle některých odborníků však není pouze věk rozhodujícím faktorem v této problematice. Uvádějí, že důležitou roli hrají také kognitivní vývoj jedince, motivace, použité metody a podobně.

Je však pravda, že u pedagogů a lingvistů dnešní doby převažuje názor, že bychom dítě měli s cizím jazykem seznámit co nejdříve, nejpozději však do čtyř až pěti let věku. Pokud se zeptáme lidí z našeho okolí, odpovědi se velmi liší.

5.1.1 Věk (ne)rozhoduje

*„Učení se cizímu jazyku předpokládá pozdější nástup, kdy již dítě má zafixovanu svou mateřštinu.“*⁶ (Korčáková, 2005, s. 15)

Otázka, jak velkou roli hraje ve výuce jazyka věk člověka, je v odborné literatuře zmiňována velmi často. Mnozí odborníci (Wilkins, Schönflug) jsou toho názoru, že dítě má mnohem vyšší šance naučit se cizí jazyk, než je tomu u dospělého člověka. Ten se podle nich učí řeč velmi obtížně, pomalu a nedokonale. Někteří dokonce věří, že schopnost přirozeného osvojení jazyka se po desátém roce ztrácí. Tvrzení přitom zdůvodňují tím, že vývoj mozkových hemisfér končí pubertou, kdy se dokončuje jejich celková specializace. S. Felix proti těmto názorům namítá: *„...neschopnost dospělého člověka naučit se cizí jazyk až na úroveň kompetence rodilých mluvčích nelze odvozovat od fyziologických změn na mozku, ale od vyvinutí schopnosti abstraktního myšlení v době puberty. S realizací formálně logických operací v mozku se vyvíjí také schopnost sebezpozorování a introspekce, tedy vědomé vnímání mentálních jazykových procesů*

⁶ Původní zdroj: GRAF P.; TELLMANN, H. *Vom früheren Fremdsprachenlernen zum Lernen in zwei Sprachen. Schulen auf dem Weg nach Europa*, Frankfurtam Main : Lang, 1997, 281 s. ISBN 3-613-31237-7, překlad Korčáková, J.

spojené s vybudováním a nasazením metajazykového vědomí“.⁷ (Korčáková, 2005, s. 22)

5.1.1.1 Kritické období

Mluvíme-li o věku a jeho významu ve výuce cizího jazyka, je nezbytné zmínit pojem tzv. kritického období. Tento termín poprvé použili v roce 1959 Penfield a Roberts ve své knize *Speech and Brain Mechanisms*. Oba tito vědci zastávali názor, že mozek dítěte je pro osvojování jazyka obdařen zvláštní biologickou dispozicí, díky které je schopnější naučit se jazyk. O několik let později navázal na tuto myšlenku Eric Lenneberg⁸, který byl přesvědčen, že ztráta této zvláštní schopnosti by mohla být způsobena změnami ve vývoji mozku, ke kterým dochází v průběhu puberty. Proto je podle něj ideální doba pro výuku jazyka období od dvou let do puberty. Ačkoli je totiž člověk později vystavován vlivu cizího jazyka, není již schopen naučit se mu bez vynaložení vědomého úsilí. Kritické období je dodnes zkoumáno mnoha vědci a z mnoha pohledů. Jelikož je ale výuka jazyka ovlivněna příliš mnoha faktory, je prakticky nemožné jeho existenci jednoznačně potvrdit či vyvrátit.

Vedle teorie kritického období existuje ještě jiná, a sice tzv. procvičovací verze kritického období. Podle této hypotézy hraje rychlost osvojení mateřského jazyka značný vliv na budoucí schopnost ovládnout jiné jazyky. Tedy čím déle dítě začne s mateřským jazykem, tím více se jeho schopnosti naučit se cizí jazyk snižují, respektive nikdy nemohou dosáhnout vysoké úrovně jeho užívání. Tedy děti, které začnou svůj mateřský jazyk rozvíjet včas, tím procvičují schopnost osvojování jazyků obecně, čímž si vytvářejí předpoklady pro úspěšné zvládnutí jazyka nemateřského. Názor, že se dospělý člověk cizí jazyk nedokáže naučit vůbec nebo jen pomalu a nedokonale se ukázal jako chybný. Učí se však za pomoci jiných metod a využívá přitom jiných schopností.

Prof. PhDr. K. Kamiš, CSc., slavista, který se mimo jiné zabývá překonáváním komunikačních bariér v multietnické společnosti, tvrdí: „*Mateřských řečí můžeme mít*

⁷ Původní zdroj: FELIX, S. *Psycholinguistische Aspekte des Zweitspachenerwerbs*. Tübingen: Narr, 1982, ISBN 3-87808-252-5, překlad Korčáková, J.

⁸ Eric Lenneberg (1921-1975) byl původem německý lingvista a neurolog, později také profesor na harvardské lékařské univerzitě.

tolik, kolik jsme si jich schopni na základě konkrétní komunikační situace v příslušném vývojovém období jedince dát dohromady. Důležité je ovšem časové vymezení. V raném dětství se utváří v mateřtinách jednotlivé řečové systémy, a pokud na ně v tomto období působíme a dítě je mentálně v normě, bez problému si je osvojí. Pokud překročíme tento biologický věk, přesáhneme šestý rok našeho věku, začínáme se učit dalšímu jazyku už jako systémovému jazyku, tzn. neřeči, neboť řečová centra jsou obrazně řečeno obsazena.”⁹

5.1.2 Mateřský jazyk – motor nebo brzda?

„ Mateřský jazyk přivádí cizí jazyk na cestu...mám na mysli důsledné, správně cílené a přesně dávkované nasazení mateřského jazyka jako učební pomůcky, aniž by se opustila cestička mravnosti, tj. funkční cizojazyčnost výuky... “¹⁰ (Korčáková, 2005, s. 13-14)

V souvislosti s mateřským jazykem a jeho vlivem na učení jazyka nového se hovoří o takzvané teorii transferu. Za jejího zakladatele považujeme známého lingvistu, kterým je R. Lado. Lado je přesvědčený, že dříve naučený jazyk, tedy jazyk mateřský, má na učení dalších jazyků pozitivní, negativní, anebo žádný vliv. V případě prvním má znalost mateřského jazyka pozitivní vliv na učební proces jazyka jiného, hovoříme tedy o transferu nebo také pozitivním transferu. V případě druhém hovoříme o tzv. interferenci nebo také negativním transferu, tedy zkušenost s předešlým jazykem je nám na obtíž, negativně ovlivňuje naše učení a náš výkon. Existence obou transferů (jak kladného, tak záporného), je přítomna všude tam, kde lze pozorovat určitou podobnost mezi jazykem mateřským a cizím. Tato podobnost se týká všech jazykových rovin, tedy výslovnosti, přízvuku, pravopisu, gramatiky atp. Přitom záporný transfer se nejvíce projevuje především tam, kde neexistuje analogie neboli shoda vyjádření v mateřském jazyce. Transfer je přítomen po celou dobu učení se jazyku, dokonce i při vysoké úrovni jeho ovládnutí. Z vlastní zkušenosti, kterou mám s učením se cizímu jazyku, mohu toto tvrzení potvrdit. Myslím, že porovnávání s mateřským jazykem opravdu může, ale nemusí být na škodu. Pokud se například dané gramatické pravidlo v obou jazycích liší,

⁹ *Názory odborníků na výuku cizích jazyků pro děti.* /on.line/ Dostupné na:

<http://www.starfishschool.cz/index.php/cz/anglictina-pro-deti/vyuka-ciziho-jazyka-u-deti.html>

¹⁰ Původní zdroj: BUTZKAMM, W. *Psycholinguistik des Fremdsprachenunterrichts*, Tübingen und Basel: Francke, 1993, 334s ISBN 3-8252-1505-9, překlad Korčáková, J.

je pravděpodobnější, že člověk bude „myslet“ v jazyce mateřském a jeho gramatickou strukturu bude aplikovat i do jazyka cizího, tedy nesprávně. Až si však osvojí daný problém v jazyce cizím, tuto překážku pravděpodobně překoná.

Vliv transferu na osvojování cizího jazyka se v průběhu let vyvíjí, v současnosti se pomyslná hranice pohybuje někde uprostřed.

5.1.3 Motivace je vnitřní elán (Denis Waitley)

Proč se dospělí lidé chtějí naučit cizí jazyk? Proč se ho chtějí naučit děti? Co je k tomu vede? Jaká je jejich motivace?

Toto jsou základní otázky, které si položí každý z nás, pokud chce přijít na důvod, který člověka vede k učení se cizímu jazyku. Je samozřejmé, že motivace se u každého jedince liší. Zajímavé je porovnání motivace dětí a dospělých. U dospělého člověka hraje asi největší roli uplatnění na trhu práce. Se vznikem Evropské unie se pomalu vytratil hranice mezi jednotlivými členskými státy a spolupráce mezi nimi narůstá. Naprostá většina firem v České republice je zahraničního původu, a pokud chceme dosáhnout lepšího postavení, bez znalosti angličtiny, němčiny, francouzštiny či nějakého jiného jazyka se neobejdeme. Říká se, že trivium, které bylo až donedávna považováno za základ gramotnosti, se pomalu ale jistě rozšiřuje o další dvě nezbytné znalosti, tedy znalost práce na počítači a ovládání anglického jazyka. Zkrátka společnost se vyvíjí a člověk s ní. Ovšem práce není jedinou motivací, kterou dospělí lidé mají k učení se cizímu jazyku. Může jí být například také migrace, přátelé cizinci či partner mluvící jinou řečí. Pro některé jedince je učení se jazyku prostě zábavou a koníčkem, který je naplňuje a rozvíjí jejich osobnost.

Oproti tomu malé děti (mám na mysli především děti z bilingvních rodin či děti migrantů) se učí cizímu jazyku proto, že ho potřebují k dorozumění se s jedním z rodičů, s prarodiči mluvícími jinou řečí, kamarády nebo se svým okolím.

Oba druhy motivace, tedy motivace dospělých i dětí, vycházejí v podstatě z určité potřeby. Ovšem dospělí mají na výběr. Pokud se nebudou chtít jazyk naučit, mohou změnit povolání. Nepotřebují ho ke každodennímu životu, na rozdíl od dítěte, které by jinak bylo vyloučené ze společnosti. Čí motivace je proto silnější?

U bilingvních dětí je tedy původ motivace celkem jasný. Ale jak je tomu u žáků ve škole, kteří se jazyk musí učit povinně? V tomto případě, vše záleží na rodině a

vyučujícím. Oba by měli dítě podporovat, probouzet v něm zájem ke studiu cizího jazyka, pomáhat s překonáním různých úskalí a sami by měli jít příkladem. Děti v mateřské školce ani žáci na prvním stupni základní školy si nejspíš ještě neuvědomují, jak je pro ně cizí jazyk do budoucna důležitý, ale mohou mít požitek jen ze samotného učení, mohou ho brát jako hru a tím se pro ně stane zábavným a zajímavým.

Podle některých vědců může hrát právě motivace nejdůležitější roli při osvojování cizího jazyka. Jedním z příznivců tohoto názoru je například G. Solmecke, který považuje motivaci vedle věku za nejdůležitější prvek ovlivňující osvojování cizího jazyka. „*Malé dítě, pokud je dáno do cizojazyčného prostředí, se rychle učí jazyk, protože mu vlastně nic jiného nezbyvá, pokud se chce účastnit sociálních aktivit svého okolí. Dospělý může mít na rozdíl od dítěte vypěstovány předsudky k určité cizojazyčné kultuře, potřebuje znalost cizího jazyka jen pro některé cíle, zatímco jinak mu stačí vyjádřit své komunikační potřeby prostřednictvím své mateřštiny.*“¹¹ (Korčáková, 2005, s. 23)

Podle Solmeckeho (tamtéž) je motivace žáka ovlivněna především třemi druhy faktorů. Jako první autor uvádí faktory mimoškolní, tedy vztah společnosti k cizímu jazyku a k jeho mluvčím, popřípadě také k učení se tomuto jazyku. Jako další uvádí faktory individuální, mezi které bychom zařadili vztah žáků k cizímu jazyku a jeho mluvčím. Velkou roli hrají v tomto případě také vyučující, aktivity a metody používané v procesu učení, atmosféra instituce, ve které výuka probíhá, zájem žáků, jejich potřeby atp. Jako třetí a poslední uvádí autor faktory závislé na učiteli a vyučování. Sem bychom zařadili především osobnost učitele, jeho vystupování, jednání a postoj jak k žákům, tak k předmětu.

¹¹ Původní zdroj: SOLMECKE, G. *Psychologische Grundlagen des neusprachlichen Unterrichts*, Kastellaun, Henn, 1978, s. 136, překlad Korčáková, J.

Předcházející kapitoly jsou souhrnem názorů a tvrzení odborníků na ranou výuku jazyka. Kapitola Dítě a jazyk je zaměřena především na význam jazyka a jazykové komunikace v lidském životě, zatímco kapitola Dítě a „cizí“ jazyk se již soustředí na výjimečnou schopnost dětí učit se jazyk a jsou zde zmíněny některé faktory, které mohou ovlivnit průběh celého učebního procesu.

Následující část práce se zaměřuje především na problematiku bilingvismu. Uvedením definic některých specialistů je vymezen pojem bilingvismus, dále je stručně nastíněn vývoj názorů na vhodnost či nevhodnost bilingvní výchovy s přihlédnutím na výhody a nevýhody, které s sebou dvojjazyčnost přináší.

6 BILINGVISMUS

Hovoříme-li o výuce jazyka u dětí v raném věku, nelze opomenout v dnešní době tolik diskutovanou problematiku - bilingvismus. Bilingvismus je téma, které je v současné době velmi aktuální a řeklo by se tedy známé. Přesto si řada jedinců tento pojem vykládá ne zcela správně. Kdybychom na ulici oslovili několik lidí a snažili se zjistit, co si pod tímto pojmem představí, nejspíš by nám odpověděli, že je to schopnost dokonale ovládat dva jazyky. Tedy alespoň ti lidé, kteří pojem bilingvismus už někdy slyšeli. Ti ostatní (v mém okolí jich byla naprostá většina) bohužel ani nevědí, co si pod daným termínem mají představit. Vraťme se ale k tvrzení, že bilingvismus je schopnost dokonale ovládat dva jazyky. Co ovšem znamená ovládat jazyk dokonale? Odpověď může znít: ovládat jazyk na úrovni rodilého mluvčího. Ale můžeme o rodilých mluvčích prohlásit, že svůj jazyk ovládají dokonale? Že znají veškerá slova a slovní spojení, dokonale ovládají jak jeho psanou tak mluvenou podobu? Samozřejmě, že ne, to bychom byly velmi daleko od pravdy. Být rodilým mluvčím totiž ještě neznamená ovládat jazyk v celé jeho šíři. Ani mnozí lingvisté, kteří jsou na jazyk odborníci, by o sobě neprohlásili, že jej ovládají dokonale. Jaké je tedy správné vysvětlení pojmu bilingvismus?

6.1 Co je to bilingvismus?

Slovo bilingvismus vychází z latinského bis-dvakrát a lingua- jazyk. Jedná se tedy o dvojjazyčnost nebo, chcete-li, o dvojjazyčnou výchovu. Pro ujasnění je třeba uvést si také pojem *plurilingvismus*, který znamená osvojení si dvou nebo více jazyků před 6. až 8. rokem věku. Jev, kdy se člověk naučí druhému jazyku až po ukončeném vývoji jazyka mateřského, potom označujeme jako *polyglotii*.

Badatelé a jazykovědci se problematikou bilingvismu zabývají již mnoho let a přesto se jejich definice více či méně liší. Edith Harding-Esch a Philip Riley¹² ve své knize uvádějí například tyto:

„Bilingvismus je schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího...Nelze samozřejmě definovat stupeň dokonalosti, na kterém se z nerodilého mluvčího stává bilingvista: rozlišení je relativní.“ (L.Bloomfield, 1933)

Podle definice L. Bloomfielda tedy považujeme za bilingvistu člověka, který ovládá dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího. Ovšem co přesně se skrývá pod vymezením ovládat jazyk jako rodilý mluvčí? Všichni uživatelé mateřského jazyka přeci nedosáhnou stejného stupně jeho ovládnutí. Tento jev je závislý na prostředí, ve kterém se pohybují, na jejich vzdělání a jazykových dovednostech. Podle mého názoru je tato definice mírně vyhýbavá.

„Bilingvismus začíná v okamžiku, kdy je mluvčí jednoho jazyka schopen tvořit celistvé a smysluplné věty v jiném jazyce.“ (E.Haugen, 1953)

I toto tvrzení je diskutabilní. Jakou větu považujeme za smysluplnou a celistvou? „Bonjour, comment allez-vous?“ je základní francouzská fráze, která je celistvá a smysl dává také, ovšem o úrovni ovládnutí jazyka nám příliš mnoho neprozradí.

„Bilingvismus je zcela relativní jev, budeme jím tedy chápat střídavé užívání dvou či více jazyků jedním člověkem.“ (W.F.Mackey, 1962)

¹² HARDING-ESCH, E., RILEY, P. *Bilingvní rodina*, Praha: Portál s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-358-1, s. 40

Poměrně stručná definice W. F. Mackeyho nechává každému prostor pro vlastní představu. Neurčuje ani úroveň, které by měl mluvčí ve znalosti jazyků dosáhnout, ani míru jejich užívání.

Následující definice se věnují spíše vymezení pomu bilingvní jedinec, které není o nic snazší.

„...bilingvní jedinec je ten, kdo je schopen plně užívat dva jazyky, jak v monolingvnální, tak v bilingvnální komunitě, v souladu se sociokulturními požadavky kladenými touto komunitou nebo jedincem samotným na jeho komunikativní a kognitivní schopnosti. Dvojjazyčný jedinec užívá oba jazyky na stejné úrovni jako rodilý mluvčí a je schopen se ztotožnit s oběma (či více) jazykovými skupinami (a kulturami) nebo jejich částmi.“ (Skutnabb-Kangas, 1984, s.90)¹³

Podle mého názoru se jedná o celkem komplexní pojetí pojmu bilingvní jedinec. Především proto, že bere v potaz také odlišné kultury a komunity, se kterými bilingvní člověk přichází do styku. Stupeň ovládnutí jazyků přirovnává autor opět k úrovni rodilého mluvčího. S tvrzením, že bilingvista *je schopen ztotožnit se s oběma (či více) jazykovými skupinami (a kulturami) nebo jejich částmi*, ovšem příliš nesouhlasím. Podle mého názoru není přijetí odlišné kultury podmínkou pro to, aby mohl být jedinec považován za bilingvního. To už je otázka bikulturalismu.

„Bilingvní či celostní pojetí bilingvismu považuje bilingvního člověka za integrovaný celek, který nelze nijak snadno rozdělit na dvě samostatné části. Bilingvista není sumou dvou úplných či neúplných monolingvistů, jde spíše o jedinečnou a specifickou jazykovou konfiguraci.“ (F.Gorsjean, 1992)

Gorsjean je zatím jediný ze jmenovaných autorů, který poukazuje na zvláštnost bilingvních jedinců. Označuje je za specifickou jazykovou konfiguraci, neboli seskupení, uspořádání. Toto přirovnání je poměrně zajímavé, ačkoli trochu neosobní. Přesto s autorem této definice souhlasím a považuji ji za jednu z nejlepších. Domnívám se totiž, že monolingvisté nemohou porozumět způsobu myšlení bilingvních lidí, jelikož

¹³ HOUSAROVÁ, B. *Bilingvismus-1.část: základní vymezení pojmů*, Diagnostika a terapie poruch komunikace, ročník V./2002, č.1-2, s. 22

je stále srovnávají s tím svým. To ale není možné. Neměli bychom monolingvní jedince brát jako nějakou normu, podle které se bude odvíjet vše ostatní.

Jiní autoři charakterizují bilingvního jedince jako člověka s dvojitou jazykovou identitou (Plichtová, 1991), osobu schopnou střídavě užívat dvou jazyků (Weinreich 1968) a podobně.

V Evropě a v České republice tím více, je bilingvismus jev celkem neobvyklý. Většinou je spojován se zeměmi, ve kterých existují dva oficiální jazyky (Kanada, Belgie apod.) To je však veliký omyl, jelikož stejný jev se objevuje také v mnoha zemích Afriky či Asie. Grosjean¹⁴ dokonce tvrdí, že více jak jedna polovina současné světové populace je bilingvní. (Housarová, 2002, s. 23)

Pro doplnění toho, jak si vysvětlují pojem bilingvismus čeští odborníci, bych uvedla ještě jednu definici:

„Bilingvismus - dvojjazyčnost, schopnost jedince mluvit dvěma jazyky. V přesnějším psycholingvistickém vymezení je bilingvismus druh komunikační kompetence, umožňující realizovat různé komunikační potřeby pomocí jak prvního, tak i druhého jazyka.“ (Průcha J., Walterová, E., Mareš, J., 2003, s. 25)

Finský jazykovědec T. Skutnabb-Kangas se domnívá, že je vhodnější vymezit pojem bilingvismus podle určitých kritérií. Podstatná jsou pro něj tato čtyři:

1. Kritérium původu

„Jedinec se učí oběma jazykům od začátku v rodině od rodilých mluvčích.“ (M. Swain)

2. Kritérium kompetence

„Kompletní ovládnutí dvou rozdílných jazyků, bez vzájemné interference jazykových procesů.“ (J. P. Oestreicher)

3. Kritérium používání

„Bilingvismus je střídavé užívání dvou nebo více jazyků jedním mluvčím.“ (W. F. Mackey)

¹⁴ GROSJEAN, F. *Life with two languages*, Cambridge: Harvard University Press, MA, 1982.

4. Kritérium identifikace

„Mluvčí se identifikuje s oběma jazyky, jazykovými komunitami a jejich kulturou.“ (B. Malberg) ¹⁵

Zastavíme-li se alespoň na chvíli u každé z výše zmíněných definic a popřemýšlíme nad jejím obsahem, zjistíme, že jednoznačně vymezit pojem bilingvismus je velmi obtížné, nejspíš i nemožné. Sama se přikláním spíše k takovým tvrzením, které upozorňují na specifické zvláštnosti bilingvních jedinců. Jen ty jsou podle mého názoru komplexní, jelikož uvažují o bilingvistu z více pohledů. Přesto je pravdou, že bilingvismus je velmi nejednoznačný pojem, jehož chápání je spíše individuální.

¹⁵ Dostupné na: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikreci.htm>

6.2 Klasifikace bilingvismu

Další krok, kterým bychom se mohli posunout o kousek vpřed na pomyslné cestě k pochopení bilingvismu, je nepochybně vymezení jeho typologie.

6.2.1 Bilingvismus přirozený - umělý

Bilingvismus lze rozlišovat například podle prostředí, ve kterém se realizuje, a to právě na bilingvismus přirozený a umělý. Bilingvismus přirozený znamená, že si jedinec osvojuje oba jazyky v běžné, přirozené komunikaci, například v rodině. Je to typický jev zejména pro rodiny zakládáné partnery s odlišnou národností. Pro dítě je pak komunikace v obou jazycích nenásilná a má také pozitivní vliv na vztahy mezi jednotlivými členy rodiny (viz. kapitola Bilingvismus - pro a proti). Oproti tomu bilingvismus umělý představuje výsledek formálního neboli institucionálního vzdělávání. S takovýmto typem bilingvismu se v České republice setkáváme poměrně často. Mnohé z rodin posílají své děti na studia do ciziny nebo jim zaplatí soukromé školy, jejichž výuka probíhá v cizím jazyce. U nás mezi takovými institucemi patří mimo jiné Francouzské gymnázium v Praze, Anglické gymnázium v Praze a řada mateřských škol.

6.2.2 Bilingvismus simultánní - sekvenční

K dělení na bilingvismus simultánní a sekvenční dochází tehdy, přihlížíme-li na dobu, kdy bylo dítě jazykům vystaveno. Simultánní dvojjazyčnost (neboli zároveň probíhající, současná) znamená, že je dítě oběma jazykům vystavováno ve stejný čas. Například na pětileté dítě mluví současně matka i otec jiným jazykem. Každý z těchto jazyků je používán odděleně a ani u jednoho nedošlo k jeho dřívějšímu osvojení. Dítě si tedy osvojí oba jazyky zpravidla velmi rychle a často je ovládá na podobné úrovni. Naopak o bilingvismu sekvenčním (neboli postupném, následném) hovoříme tehdy, dochází-li k postupnému učení jazyků. Tento druh bilingvismu je častý především u migrantů. Většinou si tedy jedinec osvojí oficiální jazyk země, ve které pobývá a až po přestěhování do země jiné se učí druhému jazyku. V tomto případě je především v prvních letech častá nevyrovnanost obou jazyků. Dominantní je většinou ten, který si jedinec osvojil dříve a důležitou roli hraje také věk. Čím mladší člověk je, tím rychleji se druhý jazyk naučí. Tento jev můžeme pozorovat například u přistěhovaleckých rodin

v České republice. Dospělí, ačkoli jsou denně v kontaktu s rodilými mluvčími, umí česky jen velmi špatně. Oproti tomu jejich děti hovoří plynule již v průběhu několika měsíců. I tento fakt může sloužit jako jeden z argumentů obhajující výchovu v raném věku.

6.2.3 Bilingvismus s dominancí jednoho z jazyků - bilingvismus vyvážený

Tato typologie bilingvismu v podstatě souvisí s kritériem kompetence, které jsme si objasnili výše. Jak asi každého napadne, bilingvismus s dominancí jednoho z jazyků znamená, že znalost řeči není vyrovnaná. K jejich osvojení totiž nemusí docházet na všech úrovních (produkce a porozumění řeči mluvené, ale i čtenému a psanému textu). Tato skutečnost je ovlivňována především institucí. Tedy dítě, které navštěvuje školu, kde výuka probíhá v oficiálním jazyce dané země, bude schopno ovládat tuto řeč jak v psané tak mluvené podobě. Aby dosáhlo stejné úrovně také v druhém jazyce, museli by rodiče dbát na to, aby mu poskytli dostatečné množství materiálů a jazyk s ním procvičovali. Je tedy rozhodující, jestli je dítě oběma jazykům vystavováno ve stejné míře. Pokud tomu tak není, nemůžeme se divit, že na vyšší úrovni bude ten jazyk, se kterým se dítě setkává častěji. Podle odborníků je situace, kdy jedinec ovládá jeden z jazyků na vyšší úrovni, poměrně běžná.

Oproti tomu bilingvismus vyvážený znamená, že dítě je vystavováno oběma jazykům stejnoměrně a tak je ovládá na stejné, nebo alespoň podobné úrovni. Ačkoli se je tento jev označován za méně běžný, i s takovými jedinci se setkáme. Především je tomu tak u dětí z dvojjazyčných rodin, se kterými oba rodiče komunikují ve stejné míře.

6.2.4 Bilingvismus kolektivní - individuální

Jak asi většinu z nás napadne, existence kolektivního bilingvismu je typická především pro země, které mají více jak jeden oficiální jazyk (tedy například Belgie, Finsko, Irsko, Lucembursko apod.). Lze tedy předpokládat, že většina občanů takové země je bilingvní. Což nemusí být vždy pravda. O kolektivním bilingvismu hovoříme také v souvislosti s menšinovými komunitami. Jejich jazyk mnohdy není oficiálně uznáván, a tak jsou nuceni naučit se jazyk většiny. Oproti tomu bilingvismus individuální znamená, že bilingvní jsou pouze jednotlivci. Tedy ve státech, které mají pouze jeden

oficiální jazyk, se objevují jedinci mluvící více jazyky. Tento jev je v současné době velmi rozšířen a to především díky vzrůstajícím mezinárodním stykům.

6.2.5 Bilingvismus jako prostředek - jako cíl

Toto dělení bilingvismu je úzce spjato s členěním na bilingvismus přirozený a umělý, které jsme si uvedli jako první. Jako prostředek je bilingvismus chápán při situacích, kdy se v jedné rodině mluví více jazyky nebo při odstěhování se do jiné země. V obou těchto případech totiž jedinec využívá dvojjazyčnosti jako prostředku k dorozumění. Současně se tedy jedná o bilingvismus přirozený, jelikož se jedinec chce a potřebuje domluvit se svým okolím. Jako cíl je bilingvismus chápán v opačném případě a často jde ruku v ruce s bilingvismem umělým. Jedná se tedy o situaci, kdy rodiče chtějí vychovat své děti bilingvně. Proto své potomky posílají do cizojazyčné školky nebo školy, a také na studia do zahraničí. Takto se z jedince stane bilingvní člověk, i když je jeho rodina monolingvní. (Hudáková, 2001)

Jak je tedy vidět bilingvismus má mnoho možných forem. Je nutné poznamenat, že výše zmíněné typy bilingvismu samozřejmě neexistují pouze odděleně. Dochází k jejich prolínání, míchání a seskupování, kterým vzniká nepřehledné množství kombinací.

6.3 Bilingvismus včera a dnes

Pokud chceme proniknout do problematiky bilingvismu a pochopit, proč je i v dnešní době tento jev některými lidmi odmítán, je nutné alespoň ve stručnosti nastínit vývoj pohledů na dvojjazyčnou výchovu. Především proto, abychom pochopily, kde mají dané argumenty své kořeny.

V minulosti byl bilingvismus považován za nežádoucí jev. Rodiči, kteří uvažovali o bilingvní výchově svých dětí, byli odrazováni nejen doktory, ale také lingvisty, pedagogy a psychology. Ti všichni se totiž domnívali, že je dvojjazyčnost příčinou řady problémů spojených s komunikací a mentální úrovní dítěte. Tvrdili, že každý jazyk je umístěn v určité části mozku a tím „zabírá“ místo pro další druhy učení. Jinak řečeno dítě sice bude ovládat dva jazyky, ovšem to vše na úkor schopnosti jiného myšlení.

Proměny pohledu na bilingvismus bychom mohli rozdělit do tří období: ¹⁶

1. *Období negativních efektů*
2. *Období neutrálních efektů*
3. *Období pozitivních efektů*

6.3.1 Období negativních efektů

Na počátku 19. století převažoval mezi vědci názor, že bilingvismus má negativní vliv na myšlení jedince. Tato situace trvala v podstatě až do 60. let století dvacátého. Laurie, profesor Cambridžské univerzity, v roce 1890 prohlásil, že dvojjazyčná výchova intelekt jedince nezdvoujnásobí, ale naopak ho sníží o polovinu. Jedním z vědců, který dělal výzkumy na toto téma, byl D. J. Saer (1923). Tyto testy byly prováděny na území Walesu. Na základě jejich výsledků Saer shledal bilingvní děti méně inteligentními, než děti monolingvní. Později se ovšem zjistilo, že bilingvní jedinci, kteří byli testu podrobeni, patřili do nižší sociální třídy než jedinci monolingvní. Jako další z problému tohoto výzkumu se ukázala skutečnost, že byl pro bilingvní jedince vytvořen v jazyce, který ovládali hůře. Kvůli těmto a několika dalším nesrovnalostem, závěr, ke kterému se Saer dopracoval, nelze považovat za směrodatný.

¹⁶ BAKER, C.; JONES, S. P. *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*, Clevedon: Multilingual Matters, 1998. ISBN 1-85359-362-1, s. 62-65

6.3.2 Období neutrálních efektů

Jak již název napovídá, odborníci v tomto období (50. - 60. léta 20. století) neviděli mezi dětmi bilingvními a monolingvními žádný rozdíl týkající se inteligence. V roce 1950 byl opět ve Walesu, na skupině bilingvních a monolingvních dětí ze shodné sociální vrstvy, proveden test, jehož výsledky nevykazovaly žádné rozdíly mezi dotazovanými. Toto období netrvalo příliš dlouho a postupně vplynulo v období pozitivních efektů.

6.3.3 Období pozitivních efektů

Za nejdůležitější z šetření provedených v oblasti bilingvismu je považován kanadský výzkum Peala a Lamberta z roku 1962. Tento test upozornil a uvedl na pravou míru nedostatky testu prováděného Searem, dále zjistil skutečnost, že bilingvismus nutně nemusí mít negativní nebo neutrální vlivy na intelekt jedince. Naopak se ukázalo, že by jeho vlivy mohly být pozitivní. Díky tomuto výzkumu se prokázalo, že bilingvismus nemůže způsobit úpadek inteligence v kanadské, ani jiné společnosti a proto již dále nebyl považován za nežádoucí jev.

Jak je vidět pojetí bilingvismu se v průběhu let výrazně měnilo. Od jeho naprostého odmítání dospěli vědci k názoru, že může mít blahodárné účinky na myšlení člověka (více v kapitole Bilingvismus - pro a proti). Bloomfield poukazuje na to, že i významné osobnosti jako je Goethe, Marx, Freud, byli vychováni dvojjazyčně. Podle H. Sweeta jsou často z bilingvních jedinců perfektní jazykovědci. Skvělé odborníky ovšem nalezneme také mezi monolingvisty, a tak tento argument nepovažují za dostatečný.

Ani dnes tedy není problematika bilingvismu brána za uzavřenou. Stále dokola se provádějí různé testy či výzkumy, které by potvrdily nebo vyvrátily to či ono tvrzení. Podle mého názoru však nikdy nemůžeme stoprocentně potvrdit, že je bilingvismus vhodný pro každého jedince. Toto záleží na mnoha faktorech, především na jazykových schopnostech, charakterových vlastnostech, ale také na psychice člověka a podobně. Na druhou stranu nelze tvrdit, že je bilingvismus absolutně nevhodný.

Domnívám se, že k dvojjazyčnosti zkrátka nelze přistupovat globálně, vždy je třeba brát v úvahu individuální vlastnosti jedince a také okolnosti, za kterých bilingvní výchova probíhá.

6.4 Bilingvismus, záležitost elity?

Bilingvismus existuje v podstatě již od dob starého Řecka, kdy většina obyvatelstva mluvila jak v latině, tak v řečtině. Řečtina byla v této době jazykem filozofie, lékařství, literatury a řečnictví, a proto byla považována za základ vzdělání. V období renesance byla nejdůležitějším jazykem italština. Další vlna dvojjazyčnosti se objevila za panování Ludvíka XIV., kdy vládla Evropě francouzština a dnes je za nejrozšířenější jazyk považována angličtina, jejíž důležitost již přesáhla hranice evropského kontinentu.

V průběhu historie dvojjazyčnost vždy převládala u jedinců z vyšších vrstev. Do bohatých rodin byly často najímány chůvy hovořící žadáným jazykem, který si dítě takto bez problémů osvojilo. Tento koncept však někteří lidé stále neopustili, a tak je i dnes dvojjazyčnost někdy považována za záležitost elity. Je tedy nutné upozornit, že tomu tak není. Naopak. Bilingvismus je typickým jevem u lidí ze střední vrstvy, a to z jednoho prostého důvodu, kterým je práce. Díky Evropské unii mají lidé mnoho příležitostí pracovat v zahraničí, kde se mnohdy usadí a zakládají rodiny. Proto bychom měli zmínit rozdíl, mezi bilingvismem elitářským a lidovým (Harding-Esch aj., 2008):

Elitářský bilingvismus

„Privilegium vzdělaných lidí ze středních tříd většiny společnosti.“ (Paulston, 1975)

Lidový bilingvismus

„Je výsledkem podmínek, v nichž žijí etnické skupiny v rámci jedné země, jejichž bilingvismus je nedobrovolný a pro přežití nezbytný.“ (Tosi, 1982)

Dále existuje ještě pojem *volitelný bilingvismus* – používá se pro ty formy dvojjazyčnosti, kdy je druhý jazyk otázkou volby a ne naprosté ekonomické či politické nutnosti.

7 BILINGVNÍ VÝCHOVA

Je zcela přirozené a žádoucí, aby budoucí rodiče uvažovali o tom, jak budou své dítě vychovávat. Každá výchova probíhá podle určitých pravidel a u výchovy bilingvní tomu není jinak. Naopak by se dalo říci, že je zcela nezbytné, aby se partneři a celá rodina shodli na pravidlech, která budou dodržovat. Pokud se tomu tak nestane, může dojít k řadě obtíží, které není lehké překonat. Aby se rodiče rozhodli správně, je třeba brát v potaz několik faktorů. Například záleží na tom, jestli se jedná o vícejazyčné manželství, nebo manželé hovoří stejným jazykem, ale žijí v zemi, která má jiný oficiální jazyk. Často také partneři mluví stejnou řečí, žijí v zemi, jejíž oficiální jazyk je s ní totožný, ale přesto se rozhodnou vychovávat dítě bilingvně a pošlou ho do cizojazyčné instituce. Dále by si rodiče měli uvědomit, k čemu bude dítě jazyk v budoucnu používat (např. k dorozumění s rodinou, pouze pro budoucí uplatnění na trhu práce atp.). Tento fakt má totiž veliký vliv na motivaci dítěte. V neposlední řadě je nutné zvážit, jak se společnost k druhému jazyku staví, apod. Pokud se rodiče rozhodli vychovávat dítě bilingvně, je velmi důležité, aby se předem domluvili na strategii, kterou se budou řídit.

7.1 Strategie bilingvní výchovy

7.1.1 Grammontovo pravidlo, aneb „jeden člověk, jeden jazyk“

Jednou ze strategií, které lze v bilingvní výchově aplikovat je právě Grammontovo pravidlo. Za zakladatele této metody je považován francouzský lingvista M. Grammont. Jedná se o velmi jednoduché pravidlo, které by však mělo být striktně dodržováno. Podstata celé strategie spočívá v tom, že na dítě mluví každý z rodičů jedním, zpravidla svým mateřským jazykem. Metoda je lingvisty označována jako velmi úspěšná, především proto, že je pro všechny členy rodiny zcela přirozená. Neprobíhá to samozřejmě tak, že by si dítě před každým projevem řeklo – dotázal se mě v němčině, odpovím tedy také v tomto jazyce. Dítě si výběr jazyka ani neuvědomuje. Jedná se o jakýsi podnět, který u jedince vyvolá určitou lingvistickou reakci. Potvrzuje to například svědectví W. Elweta, který na otázku „Byl jste si od začátku vědom, že mluvíte dvěma odlišnými jazyky?“ odpověděl: „ Pravděpodobně ne. S každým jsem mluvil spontánně

v jazyce, ve kterém se na mě obrátil, aniž bych si uvědomoval, co dělám. Bylo tomu tak již od počátku, jak jsem si ověřil u mých rodičů.“¹⁷

Ovšem i při dodržování pravidla „jeden člověk, jeden jazyk“ může dojít k problémům. Jedná se především o situaci, kdy rodič, mluvící nedominantním jazykem, nepřichází s dítětem do styku příliš často. Rizikem je tedy omezení na pasivní užívání daného jazyka. Proto se rodičům doporučuje, aby se mezi sebou dorozumívali právě minoritním, nedominantním jazykem, četli s dětmi hodně knih apod.

7.1.2 Na místě záleží

Další z pravidel, které pomáhá vyhnout se mnoha problémům, může být pravidlo: jedním jazykem se mluví doma, druhým mimo domov. Většinou to vypadá tak, že rodiče mluví minoritním jazykem doma, zatímco majoritní jazyk dítě užívá ve škole (nebo také na ulici, s kamarády apod.). Pro tuto metodu je typické, že v prvních letech života převládá u dítěte minoritní jazyk, jelikož je častěji ve styku s rodinou než s okolím. Později se však postavení obou jazyků vyrovnává.

7.1.3 První jeden, potom druhý

Tato strategie je založená na určení pořadí jazyků, kterým se dítě učí. Obvykle je jako první zvolen jazyk méně dominantní, aby dítě proniklo do jeho struktury. Zpravidla mezi 3-4 rokem se přidává druhý jazyk. Tento postup volí především rodiče, kteří hovoří jinými jazyky, přičemž jeden z nich převažuje. Aby tedy nehrozilo, že bude dítě užívat pouze jazyk dominantní, nastolí se jako první základy méně dominantního jazyka. Se zavedením nového jazyka je ale třeba přicházet postupně. Nemůžeme na dítě okamžitě mluvit ve složitých větách, kterým by nerozumělo a cítilo by se tak zmatené. Je třeba volit jednoduchá slovní spojení, krátké věty, dbát na intonaci a výslovnost apod. Rodiče by měli být trpěliví a dítě chválit za jeho úspěchy.

¹⁷ OVERBEKE, M. von. *Introduction au problème du bilinguisme*, Paris: Édition Labor, 1972, s. 76-77: Un autre témoignage intéressant nous est fourni par W. Elwert. À la question: „Etiez-vous dès le début conscient de parler deux langues différentes?“, il répond: „Probablement pas. Je parlais spontanément avec chacun de mes interlocuteurs la langue dans laquelle ils s’adressaient à moi, sans me rendre compte de ce que je faisais. Et cela dès le début, comme j’ai pu le vérifier en me basant sur le témoignage de mes parents.“

7.1.4 Střídání obou jazyků od narození

Tato metoda není mezi lingvisty tolik propagována, i když i ona slaví ve světě bilingvních rodin úspěchy. V takovémto případě se v rodině mluví střídavě několika jazyky bez existence striktních pravidel. Rodiče zkrátka mluví na děti v jazyce, kterým se jim zrovna zlíbí a i děti nebo rodiče mezi sebou přecházejí kdykoli z jednoho jazyka do druhého. Často se ale stává, že rodina není schopna střídat jazyky vyváženě, a dítě si je nedokáže spojit s nějakou osobou nebo situací, proto často dochází k pasivnímu ovládnutí jednoho z nich.

7.1.5 Jiný čas, jiný jazyk

Další metodou, kterou lze použít při bilingvní výchově je metoda střídání jazyků v závislosti na čase. Jedním jazykem se mluví například ráno, druhým večer, nebo se jejich užívání střídá podle pracovních dní a víkendu apod. Pravidla se přitom musí zcela striktně dodržovat, což je kvůli nepřírozenosti této metody poměrně obtížné.

Důležité je podotknout, že v raném věku si dítě spojuje jazyk především s citovými prožitky a měli bychom tedy dbát na to, aby byly co nejpozitivnější. Dítě je nutné podporovat a nevytýkat mu případné nedostatky. Významný je také fakt, že malé dítě není vhodné učit cizí jazyk memorováním na základě gramatických pravidel a překládáním.

7.2 Bilingvismus jako možná příčina řady negativních jevů

Ačkoli je v dnešní době bilingvismus brán převážně jako pozitivní jev, nebylo tomu tak vždycky. Naopak, ještě před několika desítky let byl postoj k němu velice negativní. Na kongresu, který se konal v Lucemburku v roce 1928, ho dokonce vědci označili za možnou příčinu různých poruch v dětském vývoji. Bilingvní děti zde označili za méněcenné a byly jim přisouzeny snížené až narušené vyjadřovací schopnosti. Ještě v roce 1955 byl Seeman příznivcem názoru, že bilingvismus je špatný a je možným zapříčiněním koktavosti. Taková, a podobná negativní stanoviska v současnosti patří mezi zastaralá. Přesto se i dnes podobné názory objevují, především však mezi laiky.

7.2.1 Dítě je přetěžováno

Jedním z argumentů stavějících se proti bilingvistu a bilingvní výchově je tvrzení, že je na dítě nakládáno příliš, možná více, než je schopné zvládnout. Každý asi uzná, že učit se dva jazyky zároveň dá člověku opravdu hodně práce. Rozhodující je ale metoda, jakou se jedinec jazyk učí. Kanadští vědci Penfield a Roberts mluví o dvou od sebe naprosto odlišných metodách, které lze při učení se jazyku aplikovat. Jedná se o metodu přímou a nepřímou. Přímá metoda se vyznačuje tím, že probíhá v přirozeném prostředí, přirozeným způsobem. Dítě si jednoduše od malička osvojuje dva nebo více jazyků zároveň. Nepřímá metoda je založena na předešlé znalosti mateřského jazyka a další jazyk se dítě učí pomocí jazykových pravidel, memorováním a překládáním, tedy pro dítě velmi namáhavým, složitým a nezajímavým způsobem. Tato nepřímá metoda se z hlediska neurofyziologie ukázala jako zcela nesprávná. Příhoda se k této problematice vyjádřil takto: „...*regulérní vyučování cizí řeči až do 11 let dítě psychicky zatěžuje, zpovrchňuje a poškozuje vývoj jeho osobnosti...učit dítě cizímu jazyku starou metodou asociací a mluvnickou před 11. rokem je aktem proti přirozenosti.*“¹⁸

7.2.2 Dítě se pořádně nenaučí ani jeden jazyk

Tvrzení, kterým se ohánějí odpůrci rané výuky cizím jazykům, je právě toto: dítě se nenaučí ani jeden jazyk. Často se odvolávají na fázi míchání obou jazyků (tzv. mixing), ke které často u bilingvních dětí dochází. Ano, pokud se rodiče předem neinformují o

¹⁸ SOVÁK, M. *Uvedení do logopedie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 260

tom, jak by bilingvní výchova měla probíhat, může se stát, že od ní nakonec budou nuceni upustit. Ovšem pak je to chyba rodičů a ne bilingvismu. Proto je důležité předem se zajímat o to, jak by správně měla vypadat výchova bilingvního dítěte. Často také pomáhá vymezit si jasná pravidla, která se budou dodržovat.

7.2.3 Dítě není schopno od sebe jazyky oddělit

Existuje období ve vývoji řeči bilingvních dětí, kdy si děti oba osvojované jazyky zdánlivě pletou, různě je míchají, vytvářejí neexistující složeniny, obměňují slovosled apod. Právě z tohoto faktu nejspíš vznikl výše zmíněný argument. Ovšem je třeba podotknout, že se jedná o důležitou fázi ve vývoji řeči bilingvního jedince. Zmíněné chyby, kterých se děti v počátcích dopouštějí, jsou označovány jako tzv. mezijazykový vliv (*cross-linguistic influence*). Při porovnání s monolingvními dětmi se však zjistilo, že i ony se dopouštějí stejně chybných projevů ve svém mateřském jazyce, a proto se jedná o jev zcela přirozený, který se s hlubším proniknutím do jazyka vytratí.

7.2.3.1 Code switching

Dalším z jevů, který odpůrci bilingvismu považují za důkaz, že člověk není schopen zvládnout dva jazykové systémy ve stejné míře, je právě Code switching. Tento termín se v literatuře o bilingvismu vyskytuje velmi často. Jeho českým ekvivalentem je tzv. *přepínání kódů* nebo jednoduše *přepínání*.

Co přesně je tedy Code switching? Jedná se o jeden z typických rysů bilingvní řeči, který se vyznačuje střídavým užíváním dvou nebo více jazykových kódů jediným mluvčím během jednoho mluveného projevu. Toto přepínání se děje za hranicí věty (jedná se tedy o více vět nebo dokonce celý slovní projev). Důvody způsobující code switching jsou stále předmětem diskuze. Například Hoffmann uvádí, že výrazy z J2, mohou mít pro mluvčího určitý podtext, který se liší od J1¹⁹ nebo si je mluvčí spojuje s jedinečnou zkušeností prožitou v J2, a proto je může zařadit do projevu probíhajícího v J1. (Housarová, 2002)

¹⁹ J1-jazyk majoritní

J2- jazyk minoritní

7.2.4 Bilingvismus způsobuje poruchy učení

Toto je podle mého názoru jeden z největších mýtů o bilingvistu. Abychom jej mohli uvést na pravou míru, je nutné jako první odpovědět na otázku, co jsou to vlastně specifické poruchy učení a jak k jejich vzniku dochází.

„Specifické vývojové poruchy učení – Heterogenní skupina poruch, které se projevují obtížemi při nabývání a užívání dovedností, jako je mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení (dyslexie), psaní (dysgrafie, dysortografie), matematické usuzování nebo počítání (dyskalkulie), dále poruchy soustředění aj.“ (Průcha aj., 2003, s. 224-225)

Jedná se tedy o poruchy, které se spojují se schopností mozku přijímat, zpracovávat, analyzovat či uchovávat informace. Ke vzniku těchto poruch dochází z různých důvodů, přičemž největší roli hraje genetika a charakteristiky nervové soustavy, související s vývojem mozku před i po narození. Horší výsledky bilingvních dětí ve škole tedy vůbec nemusí být způsobeny poruchami učení. Obzvláště tehdy, kdy žák musí zvládat školní osnovy v jazyce, ve kterém je slabší. Vhodným řešením je tedy snažit se o posílení tohoto jazyka, nikoli s jeho učením přestat.

7.3 Bilingvismus - pro a proti

Při rozhodování, zda vychovávat dítě bilingvně nebo ne, by nám mohlo pomoci podívat se na problematiku v celé šíři, pokud možno co nejobektivněji a bez předsudků. Výše zmíněné důsledky dvojjazyčnosti patří mezi tzv. mýty o bilingvismu.

K takovýmto bychom mohli přidat ještě například opožděný vývoj řeči jedince apod. Jaké jsou ale opravdové výhody a nevýhody bilingvní výchovy?

7.3.1 Výhody

Výhody, které nám bilingvismus přináší, lze rozdělit na 3 druhy²⁰:

1. *Komunikativní*
2. *Kulturní*
3. *Poznávací*

7.3.1.1 *Výhody komunikativní*

Komunikativní výhody jsou spojovány především se sociálními vztahy. Bilingvismus může velmi pozitivně působit na vztah mezi dítětem a rodičem. Jak jsme již zmínili, je žádoucí, aby rodič mluvil na dítě mateřským jazykem. Je to pro něj zcela přirozený styl komunikace a tak mu nic nebrání hovořit naprosto otevřeně. Dítě, které komunikuje s matkou jedním a s otcem druhým jazykem s nimi může mít hlubší, intimnější vztah. To samé platí pro celou rodinu. Pokud například prarodiče, tety, strýčci, bratřenci nebo sestřenice dítěte hovoří jiným jazykem, byli by zcela odkázáni na přítomnost někoho, kdo by jim překládal a tím umožnil komunikaci. To by samozřejmě jejich vztah moc neprohloubilo, spíše naopak. Komunikativní výhody bilingvismu ovšem přesahují rámec rodiny. Dítě má mnohem více možností komunikovat s kýmkoli ve společnosti, se zahraničními přáteli a podobně. Bilingvní jedinec se vyznačuje vyšší jazykovou citlivostí, je schopen odhadnout, je-li člověku komunikace v daném jazyce příjemná či nikoli. V porovnání s monolingvními osobami je mnohem tolerantnější k lidem, kteří neovládají stejný jazyk a mají tak problémy s ústním projevem. Také nadnárodní

²⁰ BAKER, C.; JONES, S. P. *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*, Clevedon: Multilingual Matters, 1998. ISBN 1-85359-362-1, s. 6-9.

komunikace, která je velmi žádoucí především v dnešní době zakládající si na kvalitě mezinárodních vztahů, je pro bilingvní jedince samozřejmostí.

7.3.1.2 Výhody kulturní

Bilingvní jedinec má jedinečnou možnost poznat dvě či více odlišných kultur v celé jejich šíři. Monolingvní člověk může také poznávat jiné kultury, ovšem vždy tak trochu z povzdálí a s odstupem. Nikdy nebude mít možnost být její neoddělitelnou součástí. Bilingvní jedinec pronikne do hlouby tradic, zvyků, způsobu chování, jazyka, svatebních a pohřebních rituálů, druhů zábavy typických pro danou kulturu. Poznává zcela jiné chápání a interpretaci světa.²¹

7.3.1.3 Výhody kognitivní

Jako třetí a poslední zmiňují autoři výhody kognitivní, neboli poznávací. Bilingvní jedinci jsou velmi kreativní, citliví v komunikaci s ostatními, mají jiné chápání než jedinci monolingvní. Bilingvismus ovlivňuje jejich myšlení. (viz. Kapitola vliv bilingvismu na myšlení dítěte)

7.3.1.4 Výhody fonetické a fonologické

Včasné zařazení výuky cizího jazyka má velmi dobrý vliv také na výslovnost, která se takto vyrovná úrovni rodilých mluvčích. V kapitole „Dítě a cizí jazyk“ jsme hovořili o tom, že v prvních měsících svého života je člověk univerzálním posluchačem přístupným jakémukoli jazyku. Jeho sluchový aparát je schopen vnímat neznámé zvuky, a pokud je tedy vystaven cizímu jazyku v tomto období, nebude tyto zvuky filtrovat jako nepotřebné ke komunikaci. I když se dítě seznámí s cizím jazykem až později, stále má mnohem větší schopnost naučit se správnou výslovnost než dospělý. Pro příklad si můžeme uvést případ amerického chlapce, který ve svých čtyřech letech navštívil

²¹ BAKER, C.; JONES, S. P. *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*, Clevedon: Multilingual Matters, 1998, s. 7, ISBN 1-85359-362-1: „With each language go different systems of behavior, folk, sayings, stories, histories, traditions, ways of meeting and greeting, rituals of birth, marriage and death, ways of conversing, different literatures, musics, forms of entertainment, religious traditions, ways of understanding and interpreting the world, ideas and beliefs, ways of thinking and drinking, crying and loving, eating and caring, ways of joking and mourning, With two languages goes a wider cultural experience.“

Francii, kde setrval šest měsíců. Ze začátku svého pobytu vykazoval veškeré známky toho, čemu říkáme americký přízvuk, velmi znatelné to bylo především ve výslovnosti *r*, které se v angličtině tvoří v jiné části mluvidel, než *r* francouzské. Ovšem během pouhých třech měsíců se toto, i další podobné rysy chybné výslovnosti, zcela vytratily. U dospělých však tuto schopnost pozorovat nemůžeme. Z tohoto příkladu vyplývá, že největší roli ve výuce jazyka hraje čas, a proto by bilingvní výuka měla začít co nejdříve.

7.3.1.5 Výhody ekonomické

V neposlední řadě je třeba zmínit také výhody ekonomické. V moderní době se bilingvismus stává velmi praktickou vlastností, kterou lze na trhu práce skvěle uplatnit. Proto lze jako samostatnou kategorii uvést také výhody ekonomické. Bilingvní člověk může pracovat ve službách zahraničních firem, jako tlumočnick, překladatel, odborník na zahraniční vztahy a na řadě jiných pozic.

7.3.2 Nevýhody

Bylo by zcela nesprávné myslet si, že bilingvismus je jev, který s sebou nenesení žádná rizika a nevýhody. Je pravda, že mnoho z negativních vlivů je bilingvistu přisuzováno neprávem, ovšem o takových jsme již hovořili. Nyní se ale pojďme podívat na opravdové nevýhody, které bilingvismus může přinést.

7.3.2.1 Nic není zadarmo

Vychovávat a vést dítě k dvojjazyčnosti není jednoduchý úkol. Pro některé rodiče to zas takový problém není, ovšem každý člověk je jiný a pro mnohé z rodin může bilingvismus být spíše komplikací. Dodržovat daná pravidla, vést děti k prohlubování obou jazyků a k poznávání obou kultur atp., jim je jednoduše na obtíž. Proto je třeba objektivně zvážit, jsem-li jako rodič schopen takovéto výchovy. Je lepší přijít na to dříve než později.

7.3.2.2 Krize identity

Jako jeden z možných problémů, které mohou u bilingvního jedince nastat, je tzv. krize identity. Ačkoli se podle mého názoru jedná spíše o problém bikulturalismu. Dítě, jehož otec je například Čech a matka Němka a které plyně hovoří jak česky, tak německy, si může pokládat otázky typu: Kdo vlastně jsem? Čech nebo Němec? Nebo snad Čecho-

Němec? Prochází tedy jinou situací než kdokoli z nás? Ne tak docela. Každý z nás se v životě musí vyrovnat se svým postavením ve společnosti, se svou identitou. Nikdo není jenom muž nebo žena. I žena je totiž zároveň dcerou, vnučkou, matkou, spisovatelkou nebo učitelkou, přítelkyní nebo partnerkou. Tato krize identity tedy nemusí být způsobena bilingvismem. Dalo by se říci, že k našemu seznamu identit jen přidáme další řádek. Větší problém však mohou mít migranti. Tito lidé se mnohdy snaží zapadnout do nové společnosti až příliš, a tak svou původní identitu a vše s ní spojené zcela popírají. Proto se pak mohou cítit zmateni a ztraceni ve světě. Ovšem tato situace není pravidlem. Opět záleží na každém jedinci. Někteří se cítí být například jak Španěly, tak Francouzi, jiní jen Španěly a další se nemohou ztotožnit ani s jednou z národností. (Baker aj., 1998)

Není správné tvrdit, že s sebou bilingvismus nenese žádná rizika. Stejně tak ale není správné odsoudit dvojjazyčnost jako zcela negativní jev a nevhodný způsob výchovy. Každý člověk je osobnost, ke které je třeba přistupovat s ohledem na individuální zvláštnosti. Pravda je tedy někde uprostřed.

8 BILINGVNÍ VÝCHOVA V PRAXI

8.1 Vymezení cíle výzkumu, použité metody, výzkumná tvrzení

Cíl výzkumu

Cílem teoretické části mé práce bylo objasnění problematiky výuky druhého jazyka v raném věku a pojmu bilingvismus, který je s danou tematikou velmi úzce spojen. Podstatnou část celé práce věnuji především skutečnosti, do jaké míry a jakým způsobem bilingvismus (a raná výuka jazyka vůbec) může ovlivnit myšlení jedince a jeho budoucí komunikační schopnosti.

Cílem mého výzkumného projektu bylo zjistit, s jakými nejčastějšími problémy se rodiny, vychovávající své děti dvojjazyčně mohou setkávat a jestli se tyto shodují s mými teoretickými poznatky. Dále jsem chtěla nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem bilingvismus zasahuje do života rodiny a především, jaký je pohled rodičů (popřípadě dětí) na bilingvní výchovu.

Metody výzkumu

Pro vypracování teoretické části jsem zvolila smíšený metodologický postup. Při jeho vytváření jsem použila studium odborné literatury, dotazník, srovnávání a analýzu výsledků.

Metodou samotného výzkumu je případová studie, pro jejíž zpracování jsem použila informace získané z vytvořeného dotazníku. Dotazník je tvořený z převážné většiny otevřenými (tzn. nestrukturovanými) otázkami tak, aby dosažené informace o rodině byly co nejkompaktnější. Minimální část otázek je polouzavřených. Na základě zodpovězených dotazníků jsem sepsala několik případových studií, které podrobně popisují situaci v dané rodině, jedná se tedy o vytvoření mnohonásobné případové studie se společným závěrem. Při vytváření studií jsem postupovala podle následujících bodů:

1. Výzkumné téma, definice otázek

- jako první jsem si vytyčila téma, kterým jsem se chtěla ve svém výzkumu zabývat a otázky, na které jsem chtěla nalézt odpověď. Tyto jsou totožné s cílem výzkumu uvedeným výše.

2. Výběr zkoumaného případu

- na základě bodu č. 1 jsem oslovila rodiny, které korespondovaly s požadavky mého výzkumu, a poprosila je o spolupráci. Celý výzkum probíhal anonymně a se souhlasem oslovených rodin.

3. Sběr dat

- informace nezbytné k vytvoření případových studií jsem získávala prostřednictvím dotazníku, který jsem distribuovala mezi jednotlivé rodiny. Charakteristika dotazníku popsána výše.

4. Analýza a interpretace dat

- poznatky získané na základě odpovědí z dotazníků jsem analyzovala a připravila ke zpracování případové studie.

5. Vytváření výzkumné zprávy

- ke každému případu jsem následně vytvořila deskriptivní studii, která podrobně zachycuje situaci v rodině.

Cílovou skupinou výzkumu jsou rodiny vychovávající děti dvojjazyčně. Konkrétně se jedná o zkoumání více případů s cílem získat poznatky, které by prokázaly určité společné rysy dané výchovné koncepcí a potvrdily nebo vyvrátily vhodnost tohoto typu výchovy.

Každá z dotazovaných rodin se vyznačuje rozdílným počtem členů a jejich stářím, jazykovými zkušenostmi, typem kultury a místem pobytu. Jejich společným znakem je čeština jako jeden z osvojovaných jazyků.

Nakonec celého výzkumu se pokusím získané informace shrnout a vytvořit tak jeden závěr, který by byl pro všechny rodiny společný.

Výzkumná tvrzení

Na základě prostudování problematiky výuky druhého jazyka v raném věku jsem stanovila následující hypotézy.

Tvrzení č. 1

Znalost osvojovaných jazyků není vyrovnaná - jeden z nich je vždy dominantní.

Tvrzení č. 2

Bilingvní výchovu pozitivně ovlivňuje stanovení jasných pravidel.

Tvrzení č. 3

Bilingvní dítě si neuvědomuje, že mluví dvěma odlišnými jazyky.

Tvrzení č. 4

Bilingvismus má pozitivní vliv na učení se jiným jazykům.

8.2 Případové studie

Sběr informací jsem prováděla technikou dotazníku, jehož odpovědi jsem zpracovala kvalitativně, tedy vytvořením jednotlivých případových studií. Celé šetření má tedy smíšený charakter.

Výzkumný vorek představuje 7 rodin vychovávajících své děti dvojjazyčně.

Dotazník byl koncipován anonymně, a proto nebudu uvádět jména členů jednotlivých rodin.

Rodina č. 1

Tato rodina je tvořena manželi rozdílné národnosti. Otec je rodilý Angličan, matka Češka. Současně celá rodina pobývá v České republice. Manželé vychovávají tři děti, z toho jednoho chlapce (9 let) a dvě dívky (7 let a 3,5 roku). Rozhodnutí pro bilingvní výchovu vyplynulo naprosto přirozeně. Otec bral tuto skutečnost jako přínos pro budoucnost svých potomků. U všech dětí s dvojjazyčnou výchovou začali již od narození.

Děti s matkou hovoří česky, zatímco s otcem komunikace probíhá v anglickém jazyce. Sourozenci mezi sebou mluví česky a angličtinu používají jako svůj „tajný“ jazyk. Rodiče spolu komunikují převážně v češtině. Řeč používaná při konverzaci celé rodiny je volena především podle situace. Například při návštěvě cizojazyčných přátel hovoří všichni anglicky.

Z výše uvedeného vyplývá, že rodiče pro svou výchovu zvolili Grammontovo pravidlo (jeden člověk, jeden jazyk), k jehož změně dochází pouze v přítomnosti osob mluvících pouze anglicky, kdy celá rodina přechází do anglického jazyka. Dodržování tohoto pravidla se nasetkává s většími problémy, ovšem způsobuje občasné potíže dětem, které své potřeby v angličtině vyjadřují hůře. Podle rodičů je tento fakt způsoben především skutečností, že se děti pohybují převážně v českém prostředí a jejich kontakt s otcem je kvůli jeho pracovní vytíženosti méně častý než s matkou. Proto se rodiče snaží tento nedostatek vynahrazovat dvojjazyčnými didaktickými hrami, a knihami. Přesto je dominantním jazykem u všech dětí čeština. Proto je poměrně překvapující skutečnost, že děti do češtiny aplikují anglickou výslovnost hlásek S a Z. Naproti tomu anglicky hovoří s přízvukem nerozpoznatelným od rodilých mluvčích, ovšem v porovnání

s anglickými dětmi dělají více gramatických chyb. Problémy s českým pravopisem nemají, v angličtině se s ním teprve seznamují.

Děti jsou si podle rodičů vědomy, že mluví dvěma odlišnými jazyky, ovšem je to pro ně naprosto přirozené a samozřejmé. „Mixing“, neboli míchání obou jazyků se objevuje u všech dětí, rodiče jsou však přesvědčeni, že tento jev má v bilingvní výchově své místo a nepovažují ho za negativní. Stejně tak přepínání z jednoho jazyka do druhého se u dětí objevuje, ale již ne tak často, jak tomu bylo dříve. Především se tak děje v případě, kdy mají děti určitou činnost nebo věc spojenou s jedním z jazyků.

U dětí nejsou zaznamenány žádné psychické problémy způsobené osvojováním dvou jazyků. Pouze nástup řeči byl nepatrně opožděn. V současné době tuto skutečnost rodiče pozorují na nejmladší dceři, která česky mluví bez problémů, ale angličtinu teprve začíná používat.

Rodiče nemají nepříjemné zkušenosti s reakcemi okolí na jejich bilingvní výchovu. Pouze v některých případech se setkali s nepochopením, údivem nebo s názory, že dítě bude z obou jazyků zmatené. Nic takového ale nepozorují.

Bilingvismus se podle rodiny pojí s přijímáním dvou odlišných kultur, ovšem rozdíly mezi anglickou a českou kulturou nejsou příliš velké. Snaží se děti seznámit se zvyky, tradicemi a gastronomií obou zemí.

Celkově rodina chápe bilingvismus jako velmi pozitivní jev, který jedincům přináší samé výhody. Děti lépe přijímají odlišnost kultur, stejně tak respektují rozdílné znalosti jazyků u jiných lidí. Také více čtou a v porovnání s ostatními méně sledují televizi nebo hrají na počítači. Jsou více tolerantní a mají odlišné chápání světa. Další výhodou, kterou bilingvismus přináší je podle rodičů dobrý základ pro studium jiných jazyků a s tím související lepší uplatnění v pracovním životě. Ovšem zmiňují, že studium dalších jazyků je značně ovlivněno jazykovými schopnostmi jedince.

Děti samotné jsou velice spokojené, že hovoří dvěma jazyky. Jelikož rodina hodně cestuje, jsou tak schopny samy vyjádřit své potřeby. Také uvádějí, že mají více knih než ostatní děti.

Shrnutí

Po prostudování jednotlivých odpovědí jsem došla k závěru, že bilingvní výchova je pro tuto rodinu naprosto přirozená. Všichni členové ji vnímají pozitivně a uvědomují si

výhody, které jim přináší. Ačkoli se děti setkávají s menšími problémy vyjádřit své pocity v angličtině, není to pro ně nijak stresující. Ani ve škole se neobjevují žádné známky toho, že by osvojování dvou jazyků bylo pro tyto děti náročné.

Rodina č. 2

Druhá rodina byla založena manželi s rozdílnou národností. Otec je rodilý Čech, zatímco matka se narodila v Čechách, ovšem ve 4 letech spolu s rodinou migrovala do Kanady a do České republiky se vrátila až po 24 letech. Jejím upřednostňovaným jazykem je tedy angličtina. Manželé společně vychovávají jednu dceru (21 měsíců) a v současné době celá rodina pobývá v České republice.

Dcera s matkou i s otcem hovoří jak v českém, tak v anglickém jazyce. Rodiče mezi sebou hovoří převážně česky. S bilingvní výchovou začali ihned po narození dcery. Ačkoli se oba manželé snaží mluvit na ni anglicky, dívka zatím odpovídá v češtině, občas do české věty vloží anglický výraz. K bilingvní výchově se manželé rozhodli především proto, že považují za výhodu ovládat dva cizí jazyky.

Bilingvní výchova je v této rodině považována za zcela přirozený jev a dodržování jistých pravidel nečiní nikomu potíže. Ačkoli je dcera ještě velmi malá, již u ní lze pozorovat upřednostňování českého jazyka. Tento fakt je způsoben především častějším užíváním češtiny v rodině a také dominancí českého prostředí. Dívka si ještě neuvědomuje osvojování dvou různých jazyků, ovšem je patrné, že volí slovní zásobu na základě snazší výslovnosti. Tedy hovoří v češtině, ale některá slovíčka se jí lépe vyslovují v anglickém jazyce, proto je vkládá do české věty. Úroveň ovládnutí jazyků a jejich výslovnost odpovídá věku dívky.

Rodiče považují rané osvojování jazyka za pozitivní jev, který dívce usnadní budoucí život. Stejně tak předpokládají, že pro ni bude snazší učit se jiným jazykům. V okolí se setkávají převážně s pozitivními názory na jejich rozhodnutí, ovšem vyskytla se také tvrzení, že osvojování angličtiny bude oslabena úroveň ovládnutí českého jazyka.

Bilingvismus si rodiče automaticky nespojují s přijímáním dvou odlišných kultur. Záleží především na tom, zda rodina děti seznamuje kromě cizího jazyka i s ostatními zvláštnostmi a tradicemi dané země. V jejich rodině se tomu děje jen okrajově a to předčítáním cizojazyčných knížek, učením říkadel apod.

Shrnutí

Jelikož se tato rodina ocitá teprve v prvotní fázi bilingvní výchovy nelze zcela jednoznačně určit, zda je nebo není pro dítě vhodná. Co ale z odpovědí vyplývá, je fakt, že i malé dítě, které ještě nedosáhlo věku dvou let je bez problémů schopno naučit se

odpovídající slovní zásobu a tu bez problémů používat. Z přirozenosti, se kterou rodiče k bilingvní výchově přistupují, a z uspokojení, které jim přináší, vyvozují, že je to pro rodinu nejlepší volba.

Rodina č. 3

Třetí dotazovanou rodinu tvoří manželé stejné národnosti, matka i otec jsou rodilí Češi, kteří společně vychovávají sedmiletého syna. V lednu 2011 se celá rodina z důvodu lukrativní pracovní příležitosti, která se otci naskytla, přestěhovala do Německa, kde současně pobývá. Syn byl s německým jazykem seznámen v září 2010, tři měsíce před odstěhováním.

Rodiče mezi sebou hovoří pouze česky, stejně jako matka se synem. Otec se synem komunikuje jak v jazyce českém, tak německém. Celá rodina se dorozumívá především v češtině, ovšem při návštěvách německých přátel všichni přecházejí do německého jazyka. Dodržovaná strategie se odvíjí od skutečnosti, že pobývají v zemi, kde je němčina oficiálním jazykem. Proto jazyk volí především podle místa, kde se s dítětem nacházejí. Doma tedy hovoří převážně česky, zatímco ve škole, či ve městě používají výhradně jazyk německý. Danou situaci celá rodina přijímá přirozeně a snaží se často užívat německý jazyk, aby lépe zapadla do komunity země.

Chlapec navštěvuje německou školu a velmi dobře si uvědomuje, že mluví dvěma odlišnými jazyky. Ve škole nemá větší problémy, je velice inteligentní a citlivý, proto se snaží rychle svým spolužákům vyrovnat. Podle rodičů syna osvojování druhého jazyka nijak nestresuje ani jinak nezatěžuje, naopak ho vždy uspokojí, když je schopen dorozumět se s dospělým rodilým mluvčím. Ačkoli je v tomto případě osvojování jazyka spojeno s vycestováním do zahraničí, ani tento fakt chlapce neznepokojuje. Podle matky je to způsobeno především tím, že je chlapec ještě malý a tak si v Čechách nevytvořil příliš hluboké sociální vazby. Syn je také zvyklý s rodiči cestovat a poznávat kulturu jiných zemí.

Chlapec jazyky nemíchá, ovšem přepínání z jedné řeči do druhé se u něj objevuje velmi často (především při projevu v českém jazyce). Se čtením nemá ani v jedné z řečí problémy, ve škole je chválen za výbornou německou výslovnost. Slovní zásoba v německém jazyce je však o něco menší, než v češtině, která je u chlapce dominantní. Úroveň pravopisu v obou jazycích odpovídá věku dítěte.

Rodina se ve svém okolí neseťkala s žádnými negativními názory a sama chápe bilingvismus jako velmi pozitivní jev, který u syna rozvine jazykové schopnosti. V německé škole chlapec studuje zároveň anglický jazyk, a ani při této výuce se zatím

žádné potíže nevyskytují. Rodiče jsou přesvědčeni, že studium dalších jazyků bude pro jejich syna velmi snadné.

Ačkoli rodina žije v Německu a denně má možnost pozorovat zvyky a tradice z bezprostřední blízkosti, nechce německou kulturu přijmout za vlastní, ovšem respektuje ji a objektivně srovnává s kulturou českou.

Shrnutí

V případě dítěte z této rodiny se jedná o osvojování jazyka v době, kdy už proniklo do jazykové struktury české řeči hlouběji, než tomu bylo v ostatních případech. Navíc je celá situace spojena s vycestováním, což může být v řadě případů pro dítě velmi psychicky náročné. Ovšem možná díky své povaze tento sedmiletý chlapec celou situaci zvládá bez problémů. Ačkoli se s německým jazykem seznámil teprve před sedmi měsíci, dosáhl již takové úrovně, že je schopen bez problémů hovořit i s rodilým Němcem. Také výslovnost je vynikající. Domnívám se, že učení více jazyků je pro toto dítě přínosem.

Rodina č. 4

Manželé z této rodiny jsou rozdílné národnosti. Matka je Čechokanadanka a otec rodilý Němec. Partneři společně vychovávají dva chlapce (4,5 a 6,5 let). Celá rodina současně pobývá v České republice.

Rodiče se mezi sebou dorozumívají pouze německy, stejně tak i otec s dětmi komunikuje především v němčině, ovšem někdy volí i jazyk český. Oproti tomu matka s dětmi hovoří pouze česky a také oba sourozenci mezi sebou užívají výhradně češtinu. Komunikace celé rodiny probíhá střídavě v obou jazycích.

U obou chlapců bilingvní výchova začala již od narození a rodiče se tak rozhodli především proto, že chtěli, aby jejich děti uměly plyně hovořit německy. Pro svou výchovu nezvolili žádné pravidlo, kterého by se drželi.

Celá situace je více přirozená pro rodiče než pro jejich děti. Ty používání německého jazyka odmítají a i na dotazy vznesené v němčině odpovídají pouze česky. Příčinu, která toto chování způsobuje, se zatím rodičům nepodařilo odhalit. Z těchto důvodů je patrné, že si rozdílnost jazyků oba chlapci plně uvědomují. Upřednostňovaným jazykem je tedy jednoznačně čeština. Dnes ani v minulosti se u dětí neobjevuje míchání jazyků nebo přepínání mezi nimi a výslovnost obou řečí je bezchybná.

Rodina se s negativními pohledy na jejich výchovu nikdy nesetkala. A ačkoli se dvojjazyčnost u dětí příliš neprojevuje, považují oba rodiče bilingvní výchovu za pozitivní jev, který rozvíjí jazykové kompetence, především výslovnost a plynulý projev. Vyjadřují ale také své obavy, že škola nebude schopna dětem poskytnout vzdělání, které by na jejich jazykové znalosti navázalo.

Bilingvismus si s přijímáním dvou odlišných kultur spojují jen okrajově.

Shrnutí

V případě této rodiny se jedná o výchovu, která neprobíhá podle blíže vymezených pravidel či strategií. Ačkoli se užívání jazyků zdá být poměrně vyrovnané při bližším prozkoumání zjistíme, že je tomu tak pouze ze strany rodičů a děti upřednostňují výhradně češtinu. I přes odmítání německého jazyka rodiče neshledávají dvojjazyčnou výchovu pro jejich děti nijak stresující. Skutečnost, že děti odpovídají na dotazy pokládané v němčině, prokazuje, že německy rozumí. Ovšem samy tak hovořit neumí

nebo nechtějí. Proto se domnívám, že znalost tohoto jazyka je u obou chlapců prozatím pasivní.

Rodina č. 5

I tato rodina je tvořena manželi odlišné národnosti. Matka je rodilá Češka, kdežto otec pochází z Izraele. Jeho dominantním jazykem je tedy hebrejšťina. V rodině vyrůstají dvě dívky (2 a 5 let) a současně celá rodina žije v České republice. Z důvodu odlišné národnosti se partneři rozhodli pro bilingvní výchovu svých potomků a s jejím uskutečňováním začali ihned po narození dětí.

Komunikace mezi rodiči probíhá výhradně v hebrejšťině. Také otec s dětmi hovoří pouze hebrejsky. Matka na děti mluví oběma jazyky, stejně jako sourozenci mezi sebou. Hebrejšťina je tedy v této rodině upřednostňována a to zejména proto, aby byly i přes dominantní české prostředí nastoleny pevné základy jazyka. Řeč rodiče volí spontánně, nedodržují žádná pravidla.

Celá rodina situaci považuje za přirozenou a nesetkává se s žádnými problémy. Děti si rozdílnost jazyků plně uvědomují, ale neupřednostňují ani jeden z nich. Míchání jazyků se u ani jedné z dívek neprojevuje, přechody z jednoho jazyka do druhého jsou plynulé. Ani ve výslovnosti rodiče nepozorují žádné problémy, číst a psát děti ještě neumí.

Bilingvismus rodiče vnímají jako pozitivní jev, který dívkám přináší samé výhody. Náročnější pro ně možná bude učení se gramatickým pravidlům, která jsou v obou jazycích poměrně složitá, a především zvládnutí rozdílného písma.

Přejímání kultury je v této rodině spojeno především s vyznáním. Rodiče tedy seznamují děti nejen s cizím jazykem, ale snaží se vést je k tradicím a zvykům, které s ním úzce souvisí.

Shrnutí

Stejně jako v případě rodiny č. 4, i v této rodině probíhá dvojjazyčná výchova bez jasně vymezených pravidel. Ovšem v porovnání s předešlým případem je o mnoho úspěšnější. Jedná se také o první situaci, kdy děti ani jeden z jazyků nepreferují. Jelikož se u dívek neprojevují žádné jiné problémy, jeví se pro tuto rodinu bilingvismus jako správná výchovná koncepce.

Rodina č. 6.

Další dotazovaná rodina je opět tvořena partnery rozdílné národnosti - matka je rodilá Češka, otec Francouz. Společně vychovávají dvě děti, tříletou dceru a jednoměsíčního syna. V současné době rodina pobývá v České republice. S bilingvní výchovou rodiče začali ihned po narození dětí a to především z důvodu rozdílných národností.

Komunikace mezi partnery probíhá střídavě ve francouzském a anglickém jazyce. Matka s oběma dětmi hovoří česky, zatímco otec francouzsky. Celá rodina společně přechází z jednoho jazyka do druhého bez vymezení jasných pravidel a tento postup jim naprosto vyhovuje.

Syn je ještě velmi malý, a tak se u něj zvláštní jazykové schopnosti neprojevují. Ani starší dcera si zatím neuvědomuje, že používá dva odlišné jazyky, ale spontánně volí spíše češtinu. Skutečnost, že je u dívky dominantním jazykem čeština rodiče zdůvodňují tím, že dívka tráví většinu času s matkou. Slovní zásoba je také rozvinutější v českém jazyce, ale výslovnost v obou řečech je dobrá a odpovídá věku dívky. Míchání jazyků, ani přepínání z jednoho do druhého u dcery zatím rodiče nepozorují.

Okolí přijalo rozhodnutí partnerů vychovávat děti bilingvně velmi pozitivně a se značným obdivem.

Také rodiče jsou přesvědčeni o dobrém vlivu tohoto typu výchovy na jazykové schopnosti dětí a věří, že jim tato vlastnost usnadní budoucí život.

Přijímání dvou odlišných kultur si oba partneři s dvojjazyčností spojují jen částečně. Podle nich záleží na tom, do jaké míry se rodiče snaží ukázat dětem rozdílné tradice a zvyky. Pokud je s nimi neseznámí, dítě tak může hovořit dvěma jazyky, ale znát kulturu pouze jedné země.

Shrnutí

Stejně jako rodina č. 2 i tato se nachází v prvotní fázi bilingvní výchovy, proto u dětí zatím nelze pozorovat velký jazykový vývoj. V současné době je patrný především vliv českého prostředí a častější kontakt s matkou, který se u dcery projevuje preferencí českého jazyka. Zda rozhodnutí zvolit dvojjazyčnou výchovu bylo správné, nebo nebylo, se ukáže v průběhu několika dalších let. Jelikož však otec neumí česky, nebyl by jinak schopen se svými dětmi komunikovat, což by mohlo jejich vztah silně ohrozit. Proto si myslím, že je i pro tuto rodinu bilingvní výchova vhodným řešením.

Rodina č. 7

Oba partneři z této rodiny pocházejí z Ruska a společně vychovávají pětiletou dceru. Celá rodina žije v současné době v České republice, kde dívka také navštěvuje mateřskou školu. Jelikož rodiče český jazyk příliš neovládají, ruština je v rodině jednoznačně upřednostňována. Pouze otec se snaží s dívkou hovořit oběma jazyky, jinak se celá rodina dorozumívá rusky. Dívka tedy mluví česky především ve školce.

Pro bilingvní výchovu se rodiče rozhodli především z důvodu přistěhování do České republiky (v r. 2006). Jelikož ani jeden z rodičů česky neumí, dívka se s českým jazykem seznámila až po nástupu do mateřské školky, tedy přibližně ve věku 3 let. Jazyková výchova dítěte tedy neprobíhá na základě předem určeného pravidla. Situace spíše vyplynula z okolností.

Nyní se rodina nesetkává s žádnými potížemi týkajícími se bilingvní výchovy jejich dcery, ovšem nebylo tomu tak vždy. V prvních měsících, kdy dívka začala navštěvovat mateřskou školu, český jazyk odmítala a hovořila pouze rusky. Pro rodinu to bylo obtížné období. Ovšem postupně si dívka zvykla a v současnosti vše zvládá bez problémů. Plně si uvědomuje, že mluví dvěma odlišnými jazyky a přijde jí to přirozené. Podle rodičů jazyky volí v závislosti na místě, doma preferuje ruštinu, zatímco ve školce mluví pouze česky. Na základě zkušeností, které rodiče mají, soudí, že osvojování dvou jazyků je pro dítě v prvních letech náročné.

V minulosti se u dívky projevovalo míchání obou řečí a přepínání z jednoho jazyka do druhého je patrné dodnes. Ruský pravopis již dívka zvládá bez problémů, také čtení v ruském jazyce jí jde. Z obav, aby dcera nebyla zmatená, jí prozatím rodiče číst a psát v češtině neučí.

Rodina se nikdy nesetkala s negativními pohledy na bilingvní výchovu a sama považuje dvojjazyčnost své dcery za výhodu, především co se týče jejích jazykových schopností.

Oba rodiče si bilingvismus spojují s přejímáním dvou odlišných kultur a také jejich dceru vychovávají tak, aby věděla o kulturách obou zemí vše podstatné.

Shrnutí

Stejně jako v případě č. 3, bilingvismus je i v této rodině spojen s vycestováním. Pro dívku bylo v prvních měsících osvojování dvou jazyků poměrně psychicky náročné. Vezmeme-li v úvahu fakt, že některé děti i samotný nástup do mateřské školky snášejí

velmi špatně, není divu, že se s touto skutečností dívka srovnávala déle než ostatní. Spolu s oddělením od rodiny totiž musela poprvé komunikovat v naprosto neznámé řeči. Dnes však dívka vše zvládá a oba jazyky užívá bez problémů. Díky většímu kontaktu s rodiči je dominantním jazykem samozřejmě ruština. Vzhledem k situaci, kdy rodina žije v zemi, jejímž oficiálním jazykem je čeština, se domnívám, že bilingvní výchova dívky je naprosto nevyhnutelná.

8.3 Společné znaky a závěrečné shrnutí

Každá rodina představuje samostatnou skupinu, ke které je nutné přistupovat individuálně, přihlížet k mnoha faktorům ovlivňujících rodinný život a výchovu.

Přesto se nyní pokusím získané informace zasadit do teoretických poznatků a vše shrnout do jednoho společného závěru.

Rozdílnost odpovědí

Prvních pět otázek dotazníku zjišťovalo základní informace (počet a stáří členů rodiny, národnost rodičů, užívané jazyky), a proto se u každé z rodin odpovědi lišily. Jejich zobecnění by tedy nebylo opodstatněné. U dalších otázek se ovšem odpovědi více či méně shodovaly.

Čtyři ze sedmi dotázaných rodin pro svou výchovu ne zvolily žádné pravidlo, oproti dvěma, které užívají strategii „jeden člověk, jeden jazyk“. Pouze jedna rodina volí jazyk podle místa, kde se s dítětem nachází. Pro všechny dotázané rodiny je tato situace přirozená, popřípadě s minimálními potížemi.

Šest ze sedmi dotázaných rodin potvrdilo, že znalost jazyků u dětí není vyrovnaná, o stejnoměrném užívání obou jazyků hovořila pouze jedna rodina. Většina dotázaných rodin se také domnívá, že dětem nečiní žádné problémy osvojování dvou jazyků, pouze jedna rodina uvedla, že je to pro děti náročné.

Míchání jazyků u svých dětí zaznamenala pouze jedna rodina, další dvě nebyly schopny tento fakt posoudit, kvůli nízkému věku svých dětí. Zbylé čtyři rodiny tento jev nepozorují. U přepínání z jednoho jazyka do druhého je situace odlišná. Čtyři rodiny ze sedmi dotázaných tento jev u svých dětí zaznamenaly, oproti jedné, která ho neregistruje a dalším dvěma, jejichž děti jsou ještě malé.

Výrazné problémy s pravopisem a čtením nezaznamenala ani jedna z dotázaných rodin. Velmi mírné nesrovnalosti ve výslovnosti jsou registrovány jednou rodinou ze sedmi dotázaných.

S mírně negativními postoji okolí na bilingvní výchovu se setkaly pouze dvě z dotázaných rodin, ostatní rodiny podobné zkušenosti nemají.

Všech sedm rodin chápe bilingvismus jako pozitivní jev, který blahodárně ovlivní jazykové schopnosti jejich dětí, včetně správné výslovnosti a to nejen v osvojovaných jazycích. Jedna z těchto rodin uvádí jako další výhody kulturní toleranci a jiné chápání

světa. Čtyři rodiny se domnívají, že bilingvismus souvisí s přijímáním dvou odlišných kultur, zbylé tři si biculturalismus s dvojjazyčností nespojují přímo.

Typologické zařazení

U všech zmíněných rodin se jedná o přirozený bilingvismus, který má dětem usnadnit komunikaci s okolím, lze tedy ve všech případech chápat dvojjazyčnost jako prostředek, nikoli jako cíl. Jelikož žádná z rodin nepobývá v zemi, která by měla více jak jeden oficiální jazyk, ve všech případech se jedná o bilingvismus individuální. U pěti z dotázaných rodin výchova jazyků probíhá simultánně, tedy oba rodiče mluví na děti odlišnými jazyky. Pouze ve dvou případech se jedná o sekvenční osvojování jazyků, tedy dítě si druhou řeč osvojuje až po hlubším proniknutí do jazykové struktury mateřského jazyka. Bilingvismus s dominancí jednoho z jazyků u dotázaných rodin silně převažuje, pouze jedna rodina vidí jazykové schopnosti dětí jako vyrovnané.

Závěrečné shrnutí

Jedním z úkolů praktické části mé práce bylo zjistit, s jakými nejčastějšími problémy se rodiny, vychovávající děti dvojjazyčně, mohou setkávat. Na základě zodpovězených otázek můžeme pozorovat následující jevy. Jako jeden z problémů byl zmíněn ztížený vztah s jedním z rodičů, jehož jazyk dítě ovládá na nižší úrovni. Dále byly zmíněny menší nesrovnalosti ve výslovnosti jednoho z jazyků a psychická náročnost bilingvní výchovy pro dítě. Poslední jmenovaný problém byl však zmíněn pouze u jediného případu (Rodina č. 7) a pro jeho podrobnou analýzu by bylo nutné prozkoumat jej blíže a s přihlédnutím k řadě okolností. Jako další uváděly rodiny odmítání dětí užívat jeden z jazyků, přičemž u jednoho případu tento problém stále přetrvává, u druhého se ho podařilo vyřešit.

Dalším z úkolů výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem bilingvismus zasahuje do života rodiny a především, jaký je pohled rodičů (popřípadě dětí) na bilingvní výchovu. Získané informace jsou jednoznačné. Pro všechny z dotázaných rodin je bilingvismus naprosto přirozený, a chápou ho jako jedinou možnost, jak správně zvládnout situaci, ve které se nacházejí (rozdílná národnost partnerů, vycestování). Dvojjazyčná výchova jim nečiní žádné potíže, a pokud ano (Rodina č. 4), ani poté bilingvismus nepovažují za negativní jev a příčinu problémů. Většina rodin si bilingvismus spojuje s přijímáním

dvou kultur a samy své děti vedou k tomu, aby znaly tradice a zvyky obou zemí. Proto děti seznamují s knihami v obou jazycích, povídají si o rozdílech obou kultur a snaží se jim vše vysvětlit. Pouze ve dvou rodinách rodiče k poznávání tradic obou zemí své potomky nevedou.

Pohled dětí na bilingvní výchovu mi poskytla pouze jedna z dotazovaných rodin (Rodina č. 1), děti byly velice spokojené a mluvily o množství dvojjazyčných knih, které doma mají a také zmiňovaly výhody jako dorozumět se zahraničními přáteli nebo v cizí zemi. Tento závěr nelze globalizovat, pro danou rodinu je však důkazem toho, že se jejich bilingvní výchova daří.

Výzkumná tvrzení

Tvrzení č. 1 - Znalost osvojovaných jazyků není vyrovnaná - jeden z nich je vždy dominantní.

V odborné literatuře se setkáváme většinou s názorem, že dominance jednoho z jazyků u bilingvních jedinců je naprosto běžným jevem, možná častějším, než jazyková vyrovnanost. I z mého výzkumu jednoznačně vyplývá, že bilingvní jedinec ovládá jeden z osvojovaných jazyků na vyšší úrovni.

Tvrzení č. 2 - Bilingvní výchovu pozitivně ovlivňuje stanovení jasných pravidel.

Ačkoli jsem se v literatuře setkala především s názory, že je vhodné zvolit si pro bilingvní výchovu jasné pravidlo, v mém výzkumu se toto tvrzení nepotvrdilo. Čtyři z dotazovaných rodin pro svou výchovu nezvolily žádnou strategii a pouze u jedné z nich se u dětí projevuje pasivní ovládnutí jednoho z jazyků. Absolutní nezvládnutí výchovné koncepce v závislosti na nedodržování žádného pravidla jsem nepozorovala u žádné z rodin.

Tvrzení č. 3 - Bilingvní dítě si neuvědomuje, že mluví dvěma odlišnými jazyky.

Výše zmíněné tvrzení můj výzkum jednoznačně nepotvrdil, ale ani nevyvrátil. Odpověď je spojená spíše s věkem dítěte. Z výsledků mého šetření vyplývá, že děti, mladší tří let si rozdílnost jazyků neuvědomují. Děti starší je již dokážou odlišit.

Tvrzení č. 4 - Bilingvismus má pozitivní vliv na učení se jiným jazykům.

Jelikož se děti kvůli nízkému věku setkaly většinou pouze s těmi jazyky, které si osvojují v rodině, nemohu toto tvrzení jednoznačně prokázat. Ovšem všichni z dotazovaných rodičů se domnívají, že tomu tak je. V případě jedné rodiny (Rodina č. 3), kdy se chlapec bez problémů věnuje také anglickému jazyku, se mi hypotéza potvrdila.

Cílů výzkumu se podařilo dosáhnout. Na základě výzkumného šetření předkládám náměty, které by mohly průběh bilingvní výchovy pozitivně ovlivnit.

- Kontakt rodičů s dětmi by měl být vyrovnaný, především v případě jejich rozdílných národností. Měli by se vždy snažit dítě jazykům vystavovat ve stejné míře.
- Seznamování dětí s oběma kulturami je pro ně obohacující. Dostatek knih, her a jiných materiálů v obou jazycích je přínosem nejen pro komunikační dovednosti dětí.
- Při bilingvní výchově je nutné přistupovat k dětem i jejich potřebám individuálně v závislosti na jejich schopnostech a psychických vlastnostech.

9 ZÁVĚR

Téma výuky druhého jazyka v raném věku je v dnešní době velmi aktuální. Můžeme to pozorovat například na množství článků, které o problematice vznikají. Počet knih vypracovaných na toto téma je již znatelně menší, v porovnání s monografiemi zabývajícími se bilingvismem je jich však stále poměrně dost. Ano, bohužel v České republice lze získávat informace o dvojjazyčnosti především z časopisů a webových stránek. Pro konkrétnější poznatky musíme sáhnout po cizojazyčné literatuře. Doufejme, že se tato situace brzy změní. Považuji totiž za velmi důležité přiblížit problematiku bilingvismu také široké veřejnosti, a především pedagogům. Záměrně nezmiňuji pouze učitele cizích jazyků. Domnívám se totiž, že všichni pedagogové by měli být seznámeni s tím, jak s bilingvními dětmi jednat, jak je hodnotit a motivovat.

V celé práci jsem se zabývala především raným věkem, obdobím, které je mnohými lingvisty považováno za rozhodující při výuce cizímu jazyku. V mém výzkumném šetření se toto tvrzení také potvrdilo. Nejvíce je to patrné na příkladech dětí z rodin, které obě pobývají v zemi, jejíž oficiální jazyk je odlišný od jejich mateřského. I přes to, že se zmiňované děti s druhým jazykem setkaly až v pozdějším věku, nic nebránilo tomu, aby se za několik měsíců úspěšně domluvily s rodilými mluvčími s perfektní výslovností a dostačující slovní zásobou. Můžeme se pouze dohadovat o tom, jak dlouho by to trvalo dospělému člověku.

Je pravda, že většina zemí Evropy včetně České republiky si uvědomuje důležitost jazykových znalostí, což se odráží především v oblasti institucionální výchovy a vzdělávání. Patrné je to zejména na době zahájení povinného cizojazyčného vzdělávání, která se stále posouvá k nižší věkové hranici. I v široké společnosti tedy převládá názor, že raný věk je pro výuku druhého jazyka rozhodujícím obdobím.

10 LITERATURA

1. ALTMANN, G. T. M. *Výstup na babylonskou věž, otázky jazyka, mysli a porozumění*, Praha: Triáda, 2005. ISBN 80-86138-70-4
2. BAKER, C.; JONES, S. P. *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*, Clevedon: Multilingual Matters, 1998. ISBN 1-85359-362-1
3. BRADČOVÁ, Z. *Bilingvismus z pohledu rodičů*, Rodina a škola, roč. 54, č. 9 (2007), s. 18-20. ISSN: 0035-7766
4. DUNN, O. *Pomozte svému dítěti naučit se cizí jazyk*, Dubicko: INFOA, 2003. ISBN 80-7240-315-X
5. FIRŤÍKOVÁ, P. *Didaktická jazyková hra na primární škole*, Praha, 2009. Diplomová práce na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy v Praze na katedře primární pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Helena Hejlová.
6. GROSJEAN, F. *Life with two languages*, Cambridge: Harvard University Press, MA, 1982
7. HAGÈGE, C. *L'Enfant aux deux langues*, Paris: Edition Odile Jacob, 1996. ISBN 2-7381-0340-5
8. HARDING-ESCH, E.; RILEY, P. *Bilingvní rodina*, Praha: Portál s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-358-1
9. HENNOVÁ, I. *Angličtina pro předškoláky*, Praha: Portál s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7367-692-6
10. HOUSAROVÁ, B. *Bilingvismus, I. část: Základní vymezení pojmů*, Diagnostika a terapie poruch komunikace, roč. V /2002, č. 1-2, s. 22-27
11. HOUSAROVÁ, B. *Bilingvismus, II. část: Specifika bilingvní řeči*, Diagnostika a terapie poruch komunikace, roč. V./2002, č. 3, s. 20-23
12. HOUSAROVÁ, B. *Bilingvismus, III. část: Bilingvální výchova dítěte*, Diagnostika a terapie poruch komunikace, roč. VI./2003, č. 1, s. 3-9
13. HUDÁKOVÁ, A. *Bilingvismus z pohledu rodičů*, roč. 9/2001, č. 4, s. 7-9
14. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
15. CHRISTIAN, L. *Les langues vivantes à l'école élémentaire*, Actes de colloque juin 1990, INRP 1991, ISBN 2-7342-0283-4

16. *Klíčové údaje o výuce cizích jazyků ve školách v Evropě*, Eurydice, informační síť o vzdělávání v Evropě 2005. ISBN 92-894-9117-5, s. 27
17. KORČÁKOVÁ, J. *Chyba a učení cizím jazykům*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-654-8
18. LÁSKOVÁ, M. *Angličtina pro předškoláky*, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2007.
19. NAJVAR, P. *Raná výuka cizích jazyků v České republice na přelomu 20. a 21. století*, Brno, 2008. Disertační práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně na katedře anglického jazyka a literatury. Vedoucí disertační práce Světlana Hanušová.
Dostupné na: http://is.muni.cz/th/12232/pedf_d/PNdisertace_final.pdf
20. OHNESORG, K. *Naše dítě se učí mluvit*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. ISBN 80-04-25233-8
21. OVERBEKE, M. von. *Introduction au problème du bilinguisme*, Paris: Édition Labor, 1972.
22. PETRÁČKOVÁ, V. a kol. *Akademický slovník cizích slov*, Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9
23. POKRIVČÁKOVÁ, S. a kol. *Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku, Raná výuka cizího jazyka*, Nitra, 2008. ISBN 978-80-8094-417-9
Dostupné na:
<http://www.klis.pf.ukf.sk/dokumenty/Publikacie/Inovacie%20a%20trendy%20v%20vyucovani%20cudzieho%20jazyka%20u%20ziakov%20mladsieho%20skolskeho%20veku.pdf>
24. PRŮCHA J.; WALTEROVÁ E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-772-8
25. PUCHALKOVÁ, M. *Bilingvismus a výuka druhého jazyka v raném věku*, Praha, 2003. Diplomová práce na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy v Praze na katedře francouzského jazyka a literatury. Vedoucí diplomové práce Silva Machleidtová.
26. RALEVSKI, M. *Vliv bilingvismu na vznik narušené komunikační schopnosti*, Brno, 2008. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity

v Brně na katedře speciální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Jiřina Klenková.

Dostupné na: http://is.muni.cz/th/104984/pdf_m/Michaela_Ralevski_DP.pdf

27. SOVÁK, M. *Uvedení do logopedie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
28. ŠVARŤÍČEK, R. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
29. VOCHALOVÁ, I. *Rozmanitá výuka anglického jazyka na 1. St. ZŠ, aneb Napříč Gardnerovými inteligencemi*, Praha, 2008. Diplomová práce na Pedagogické fakultě univerzity Karlovy v Praze na katedře primární pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Jana Kargerová.
30. VYŠTEJN, J. *Dítě a jeho řeč*, Beroun: BAROKO & FOX, 1995. ISBN 80-85642-25-5
31. WELCHOVÁ, T. *Mýty a skutečnost kolem vícejazyčné výchovy*, Rodina a škola, roč. 54, č. 9 (2007), s. 18-20, ISSN: 0035-7766

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. ŠULOVÁ, L. *Výuka cizích jazyků od raného dětství? Možná rizika či výhody?*, E-psychologie - elektronický časopis ČMPS, roč. 1/2007, č. 1
Dostupné na <http://www.e-psycholog.eu/pdf/sulova.pdf>
2. WALTEROVÁ, E. *Možnosti využití případové studie ve výzkumu školy*, /on line/ Dostupné na <http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/109/default.htm>
3. *Názory odborníků na výuku cizích jazyků pro děti*. /on.line/ Dostupné na: <http://www.starfishschool.cz/index.php/cz/anglictina-pro-deti/vyuka-cizihojazyka-u-deti.html>
4. <http://ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikreci.htm>
5. <http://www.bilingvismus.cz/>
6. <http://aplikace.msmt.cz/PDF/JT010NPvyukyCJnaNet.pdf>